

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
Кафедра міжнародного туризму та країнознавства

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ
Завідувач кафедри

_____ Дудник І.М.
«_____» _____ 2023 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
(ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА)

ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ «МАГІСТР» ЗА
СПЕЦІАЛЬНІСТЮ 242 «ТУРИЗМ»

на тему:

ТУРИСТИЧНО-ГЕОГРАФІЧНІ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Виконавець: здобувач вищої освіти групи Т-212М **Іванчук Антон Вікторович**

Науковий керівник: д.геогр.н., завідувач кафедри міжнародного туризму та країнознавства **Дудник Іван Миколайович**

Нормоконтролер: _____
(підпис)

Борисюк Оксана Анатоліївна
(П.І.Б.)

КИЇВ – 2023

НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет міжнародних відносин
Кафедра міжнародного туризму та країнознавства
Спеціальність: 242 «Туризм»
ОПП: «Туризмознавство»

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри
_____ Дудник І.М.
_____» _____ 2023 р.

ЗАВДАННЯ НА ВИКОНАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Іванчук Антон Вікторович
(П.І.Б. випускника)

1. Тема роботи «Туристично-географічні системи України» затверджена наказом ректора № 1902 /ст від «22» вересня 2023 р.

2. Термін виконання роботи: з «25» вересня 2023 року по «31» грудня 2023 року

3. Вихідні дані роботи: при написанні дипломної роботи у якості джерельної бази використовувалися матеріали управлінь статистики, відділи державних адміністрацій, матеріали періодичних видань, міжнародних науково-практичних конференцій.

4. Зміст пояснювальної записки:

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ТУРИСТИЧНО-ГЕОГРАФІЧНИХ СИСТЕМ

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ТУРИСТИЧНО-ГЕОГРАФІЧНИХ СИСТЕМ УКРАЇНИ

РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТА ОПТИМІЗАЦІЯ ГЕОГРАФІЧНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

ВИСНОВКИ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

ДОДАТКИ

5. Перелік обов'язкового ілюстративного матеріалу: Рис.1.1 Класифікація ТГС за характерними рисами . Рис. 1.2 Поділ методів наукового дослідження Рис. 2.1 Чинники від яких залежить функціонування туристичних систем Рис. 2.2 Розподіл видів туризму в Україні, *Таблиця 2.1* Вплив геотуризму на соціально – економічні показники в країні, Рис. 2.3 Надходження до національної економіки від туристично-географічних систем у різних країнах, Рис. 3.2 Діаграма, яка відображає частку іноземців, що відвідали Україну, *Таблиця 3.1* SWOT - аналіз туристичної галузі України, Рис.3.1 Ключові елементи механізму реалізації туристичної політики держави, *Таблиця 3.2* Зарубіжні моделі державної участі у регулюванні процесу розвитку туризму

6. Календарний план-графік

№ з/п	Завдання	Термін Виконання	Відмітка про виконання
1.	Проаналізувати літературні та інші джерела з проблеми дослідження.	05.09.2023	Виконано
2.	Обґрунтувати об'єкт, предмет дослідження, сформулювати завдання і мету. Написати вступ.	12.09.2023	Виконано
3.	Проаналізувати різноманітні джерела інформації щодо теоретичних основ туристично-географічних систем. Написати перший розділ.	27.09.2023	Виконано
4.	Провести аналіз туристично-географічних систем України. Написати другий розділ роботи.	19.10.2023	Виконано
5.	Виявити перспективи розвитку туристично-географічних систем в Україні. Написати третій розділ роботи	03.11.2023	Виконано
6.	Узагальнити результати проведеного дослідження, сформулювати висновки	28.11.2023	Виконано
7.	Підготувати доповідь на попередній захист, розробити демонстраційні матеріали.	15.12.2023	Виконано

8.	Провести роботу над зауваженнями після попереднього захисту дипломної роботи.	21.12.2023	Виконано
9.	Захист дипломної роботи.	27.12.2023	

7. Дата видачі завдання: «05» вересня 2023 р.

Науковий керівник дипломної роботи _____ Дудник І.М.
(підпис керівника) (П.І.Б.)

Завдання прийняв до виконання _____ Іванчук А.В.
(підпис випускника) (П.І.Б.)

РЕФЕРАТ

Пояснювальна записка до дипломної роботи «Туристично-географічні системи України»: 78 сторінок, 9 рисунка, 5 таблиць, 47 використані літературні джерела та 4 додатки.

Об'єктом дослідження є туристично-географічні системи України.

Предметом дослідження є структура та аналіз туристично-географічних систем України, їх особливості та перспективи розвитку.

Метою роботи є комплексний аналіз туристично-географічних систем України. Реалізація поставленої мети передбачала вирішення наступних завдань:

- Визначити поняття та сутність туристично-географічних систем та встановити їх класифікацію ;
- Проаналізувати основні туристично-географічні системи України;
- Встановити особливості регіонального розподілу туристичних потоків в Україні;
- Визначити чинники, які впливають на формування туристично-географічних систем;
- Обґрунтувати шляхи оптимізації та модернізації географічної системи туризму в Україні;

Методологія і методика дослідження в свої основі має результати фундаментальних та прикладних наукових розробок, які мають концептуальне значення для вирішення поставлених у дипломній роботі завдань. Дослідження проводилось на основі врахування міждисциплінарних підходів, а також забезпечення певних принципів вивчення туристично-географічних систем (принципу ієрархічності, полікомпонентності, соціальної пріоритетності, регіональної цілісності, диференційованості, динамічності, єдності аналізу і синтезу, просторово - часової єдності, екологічної спрямованості).

Виявлено специфіку розвитку туристично-географічних систем України та визначено їх місце в структурі господарського комплексу країни. За різними методиками визначено поняття «туристично-географічна система», а також на основі цього та проведеного аналізу запропоновано шляхи оптимізації функціонування туристично-географічних систем України

ТУРИСТИЧНО-ГЕОГРАФІЧНІ СИСТЕМИ, ВНУТРІШНІЙ ТУРИЗМ,
ФОРМУВАННЯ ТУРИСТИЧНИХ СИСТЕМ, ГЕОТУРИЗМ, ПЕРСПЕКТИВИ
РОЗВИТКУ ГЕОГРАФІЧНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

ЗМІСТ

ВСТУП	8
РОЗДІЛ 1.....	12
ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ТУРИСТИЧНО-ГЕОГРАФІЧНИХ СИСТЕМ.....	12
1.1. Поняття та сутність туристично-географічних систем	12
1.2. Класифікація туристично-географічних систем.....	15
1.3. Структура та функції туристично-географічних систем.....	17
1.4. Методичні особливості дослідження	21
Висновок до розділу 1.....	28
РОЗДІЛ 2.....	29
АНАЛІЗ ТУРИСТИЧНО-ГЕОГРАФІЧНИХ СИСТЕМ УКРАЇНИ	29
2.1. Географічне положення та природні умови України як основа	29
формування туристичних систем	29
2.2. Соціально-економічні чинники	33
2.3. Особливості регіонального розподілу туристичних потоків в Україні.	39
2.4. Обґрунтування мережі та особливостей туристично-географічних	41
систем України.....	41
Висновки до розділу 2	54
РОЗДІЛ 3.....	56
ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТА ОПТИМІЗАЦІЯ ГЕОГРАФІЧНОГО	56
ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ	56
3.1. Проблеми та перешкоди для розвитку туристично-географічних систем	56
України	56
3.2. Стратегії оптимізації та модернізації географічної системи туризму в	58
Україні	58
Висновки до розділу 3	69
ВИСНОВКИ	71
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	74
ДОДАТКИ	78

ВСТУП

Актуальність теми. На сьогоднішній день туристична сфера визнається одним із ключових соціально-економічних факторів. Це глобальне явище залучило увагу не лише галузей господарства, які надають послуги у сфері туризму, але й вчених. Наука взяла на себе завдання аналізувати, організовувати та передбачати туризм як масове соціальне явище. Швидкий розвиток рекреаційно-туристичної сфери та ряд проблем, пов'язаних з нею, привернули увагу вчених різних галузей для проведення досліджень, що вказує на міждисциплінарний характер цієї області. Задачі вивчення туризму зараз належать до компетенції економістів, соціологів, географів, педагогів, медиків, фізіологів та фахівців інших галузей.

Розвиваючись наукове знання про туризм дедалі частіше розглядають як об'єкт системний. Моделі системи туризму пропонуються в межах різних наукових напрямків, що підтверджує багатоаспектність туризму. Застосування системного підходу у вивченому туризмі є теоретично обґрунтованим і практично орієнтованим, не дає можливості створити шляхи, форми й наслідки взаємовпливів у системі туризму на будь-якому ієрархічному рівні, що у своєму разі дає можливість підвищити ефективність управління функціонуванням туристичної сфери.

Перетворившись на одну з провідних галузей світової економіки, туризм займає де помітнішу роль також в інших сферах, зокрема соціальних, культурних, політичних, сфері міждержавних відносин. У постіндустріальному суспільстві, що обґрунтовується на інформаційно-технологічній парадигмі та всеохопній глобалізації, туризм стає активним агентом формування структури мережевої економіки, об'єднуючи «простори місць» і «простори потоків», та є вже не єдиним заручником, а й джерелом політичних геополітичних впливів.

Визнання наявності туристичних процесів є основною істотою власного функціонування туристичної системи. У науковій, географічній та

регіонально-економічній літературі недостатньо звернуто увагу на теоретичне обґрунтування сутності та характеристик (структурних, функціональних, технологічних) туристичних процесів, що призводить до нечіткості методологічних підходів до їх якісного виміру та оцінки.

В загальних рисах туристичний процес можна тлумачити як еволюцію стану туристичної системи в часі та просторі. Стан цієї системи охоплює параметри, такі як територіальні масштаби, структурні та функціональні характеристики, форми внутрішньої територіальної організації, обсяги, динаміка та структура туристичних потоків. Такий туристичний процес визначається зміною цих параметрів.

Після проведеного дослідження приходимо до висновку, що туристично-географічний процес представляє собою складну взаємодію динамічних та структурних змін у стані туристично-географічної системи, яка виявляється в динаміці геопросторових переміщень туристів, структурних та територіальних параметрах як системи в цілому, так і її окремих елементах.

Недостатнє вивчення цього питання та важливість дослідження туристичної сфери як важливої складової економіки країни і визначили актуальність нашого дослідження.

Об'єктом дослідження є туристично-географічні системи України.

Предметом дослідження є структура та аналіз туристично-географічних систем України, їх особливості та перспективи розвитку.

Метою роботи є комплексний аналіз туристично-географічних систем України. Реалізація поставленої мети передбачала вирішення наступних завдань:

- Визначити поняття та сутність туристично-географічних систем та встановити їх класифікацію ;
- Проаналізувати основні туристично-географічні системи України;
- Встановити особливості регіонального розподілу туристичних потоків в Україні;

- Визначити чинники, які впливають на формування туристично-географічних систем;
- Обґрунтувати шляхи оптимізації та модернізації географічної системи туризму в Україні;

Методологія і методика дослідження в свої основі має результати фундаментальних та прикладних наукових розробок, які мають концептуальне значення для вирішення поставлених у дипломній роботі завдань. Дослідження проводилось на основі врахування міждисциплінарних підходів, а також забезпечення певних принципів вивчення туристично-географічних систем (принципу ієрархічності, полікомпонентності, соціальної пріоритетності, регіональної цілісності, диференційованості, динамічності, єдності аналізу і синтезу, просторово - часової єдності, екологічної спрямованості).

Наукова новизна дослідження полягає в наступному: Виявлено сутність та структурно-функціональну специфіку розвитку туристично-географічних систем України та визначено їх місце в економічній структурі господарського комплексу країни. Обґрунтовано авторське трактування категорії «туристично-географічна система», визначена мережа ТГС України запропоновано шляхи оптимізації їх функціонування.

Практичне значення роботи полягає в тому, що її результати можуть бути використані при розробці туристичного бренду України загалом та територіальних туристичних брендів зокрема. Значимість дослідження також проявляється у можливості використання висновків та рекомендацій регіональною владою у напрямку розвитку ринку туристичних послуг, а розроблений у дипломній роботі методичний інструментарій може бути використаний для дослідження туристичного потенціалу у регіонах.

Особистий внесок випускника:

- Визначено поняття та сутність туристично-географічних систем, встановлено їх класифікацію;
- Проведено аналіз основних туристично-географічних систем України;

Структура дипломної роботи. Робота складається з вступу, трьох розділів основної частини, висновків, списку використаної літератури та додатків.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ТУРИСТИЧНО-ГЕОГРАФІЧНИХ СИСТЕМ

1.1. Поняття та сутність туристично-географічних систем

Туризм нині вивчають багато наук, географія, зокрема суспільна має пріоритет оскільки дозволяє здійснити комплексне дослідження за рахунок використання міждисциплінарного підходу, поєднання теоретико-методичних засад окремих суспільно-географічних дисциплін: географії туризму, рекреаційної географії, географії міжнародних економічних відносин, географії світового господарства, країнознавства та політичної географії.

Суттю географічних досліджень туризму є виявлення форм і просторових співвідношень туристських явищ і пов'язаних з ними процесів, що змінюють і перетворюють простір, предметом – територіальні закономірності та особливості функціонування і розвитку територіальних систем організації туристської діяльності людей.

Дослідження туризму дозволяє розглядати його як форму людської діяльності, яка обумовлена поєднанням багатоманітних суспільно-економічних факторів, що діють на різних рівнях [22].

Розвиваючись наукове знання про туризм дедалі частіше розглядають як об'єкт системний.. Моделі систем туризму були запропоновані в межах різних наукових напрямів, що підтверджує багатогранність туризму.

Системний підхід у вивченні туризму є теоретично обґрунтованим і практично орієнтованим, адже дає можливість визначити форми, шляхи й наслідки взаємовпливів у системі туризму на будь-якій ланці ієрархічного рівня, що у свою чергу надає змогу оптимізувати ефективність процесу управління функціонуванням туристичної галузі. Ставши однією з провідних сфер глобальної економіки, туризм відіграє сьогодні дедалі помітнішу роль також в інших сферах, зокрема політичній, соціальній, сфері міждержавних відносин, культурній сфері.

Отже, можемо говорити про туризм як системний процес [6].

Оскільки процес дослідження традиційно ґрунтується на системній методології, варто звернути увагу на роботи, в яких наводяться методологічні підходи до системи освіти в туризмі та система поглядів щодо туристичних систем як об'єктів наукового дослідження.

Однією з найфундаментальніших наукових статей є робота В. Герасименка, що розглядає застосування системного підходу у вивченні туризму. У цій публікації пропонується розглядати туризм як складну, динамічну, багатофункціональну та відкриту систему. Авторська модель системи туризму Герасименка включає три підсистеми: туристичні ресурси, туристичні продукти та ринки туристичних товарів і послуг. Мета цієї моделі полягає в застосуванні ефективних методів управління системою туризму [8].

Більшість наявних наукових публікацій з теоретичних моделей системи «туризм» ґрунтовно проаналізовано О. С. Височаном у статті «Туризм як система» [4]. Не можемо не приділити увагу роботам, в яких відображається конкретні гносеологічні об'єкти – туристсько-географічні системи та транспортно-географічні системи, тобто об'єкти, в яких відбуваються безпосередньо досліджувані туристичні процеси.

У своїй монографії Бейдик О. О. [2] систематизує методологічні основи та удосконалює методологію дослідження рекреаційно-туристичних ресурсів, розширює уявлення про їх структуру; поглиблено понятійно-термінологічний апарат рекреаційної географії та географії туризму. Він також проводить ресурсно-рекреаційну оцінку та паспортизацію адміністративно-територіальних суб'єктів України, обґрунтовує її рейтингове рекреаційне районування, це свідчить про те, що вчений поділяє окремі території на туристсько-географічні системи [2].

Зокрема, І. Дудник [14] наголошує, що як загальний об'єкт дослідження суспільно-географічну систему слід розглядати як закономірний взаємозв'язок видів і об'єктів людської діяльності в умовах цілісної території, які функціонально орієнтовані на задоволення потреб конкретної спільноти

людей. У найзагальнішому вигляді суспільно-географічна система - це взаємопов'язана сукупність різних за змістовною природою, властивостями і відносинами взаємопов'язаної сукупності елементів (природних, демографічних, економічних), яка в результаті взаємозв'язків утворює нову якість, що виявляється у відносній стабільності, територіально-функціональній цілісності, особливому прояві закономірностей розвитку цієї цілісності. Ця система виникає і функціонує в результаті складних процесів геопросторової взаємодії територіальних поєднань природних ресурсів, економіко-територіальних систем, демографічних систем, які розглядаються як її змістовні підсистеми (компоненти). Взаємодія знаходить вираження в циркуляції досить великої сукупності потоків-зв'язків між матеріальними об'єктами-елементами. Специфіка таких відносин полягає в їх істотному опосередкуванні територією. Тому суспільно-географічну систему можна вважати середовищем функціонування туристичних процесів.

У своєму іншому дослідженні І. Дудник [13] стверджує, що специфічний об'єкт соціально-географічного аналізу туризму можна розглядати як туристично-географічну систему, яка представляє собою підсистему в межах соціально-географічної системи. Ця система визначається як сукупність тісно взаємодіючих об'єктів туристичної сфери, охоплюючи цілісну територію. У основі цієї взаємодії лежать різноманітні зв'язки, що включають обмін людськими (туристичними) потоками, матеріальними ресурсами, енергією та інформацією між складовими частинами на цій території. Такі зв'язки характеризують взаємодію на всіх етапах туристичного процесу [13].

Отже, можна визначити термін "туристично-географічна система" як географічну структуру, яка є системою на різних рівнях та складається з цілісного набору взаємопов'язаних та взаємодіючих компонентів, пов'язаних з туристичною діяльністю.

1.2. Класифікація туристично-географічних систем

Туристично-географічна система як і будь-яка інша система характеризується: мінливістю, цілісністю, стійкістю, рухливістю, стабільністю, упорядкованістю. Важливим аспектом у класифікації туристично-географічних систем є їх територіальні показники, розміри, розташування. Об'єднуючись на певній території, у певному регіоні, усі види туристичних послуг утворюють регіональну систему туристичних послуг [37].

Як зазначають І. Дудник, М. Борисюк, можна виділити такі спеціалізовані територіальні системи послуг як послуги торгівлі, медицини, культури, управління, освіти тощо. «В складі таких систем в свою черг виділяються функціонально глибше спеціалізовані системи (підсистеми) нижчих порядків». Наприклад, в територіальній системі торгівлі можна виділити підсистеми торгівлі майном, одягом, продуктами тощо [13].

Щодо географічних досліджень, існує підхід до трактування туристично-географічних систем як конкретних територій або географічних об'єктів із чітко визначеними межами (такими, як материк, країна, місто, острови і т. д.), які відвідуються мандрівниками. Цей підхід може вважатися одним із найбільш популярних, оскільки він надає уявлення про туристичний продукт туристично-географічної системи як "типову модель", яка включає елементи, такі як інфраструктура, атракції, послуги, туристичні можливості, доступність, імідж та ціна [34].

Системна структура туристично-географічної системи включає ієрархічні компоненти "другого порядку". Так, туристично-ресурсна підсистема об'єднує природно-ресурсні, культурно-ресурсні та соціо-економіко-ресурсні компоненти. Туристично-інфраструктурна підсистема включає готельні, харчові та транспортні елементи. Загально-інфраструктурна підсистема охоплює розважальні, харчові, інформаційні, комунальні та транспортні підсистеми. Туристично-управлінська підсистема включає в себе регіональні (місцеві) органи державної влади, відомчо-галузеві органи центральної влади,

адміністративно-правові послуги та громадські організації. Існують певні специфічні взаємозв'язки між зазначеними компонентами, які узагальнено можна розглядати як елементи туристичного процесу [11].

Туристичні системи поділяються на дрібніші підрозділи, і їх ієрархічність є одним з елементів дослідження. З цього приводу існують різні погляди, а відповідно різноманітні таксономічні класифікації, що зумовлено різними підходами до вивчення туристично-рекреаційних утворень, а саме: функціонально-галузевим, територіальним та їх поєднаннями [16].

Отже, туристично-географічні системи мають певну класифікацію, яка виражається у:

- територіальних масштабах;
- наборі, асортименті або вигляді туристичних продуктів та послуг;
- величині та структурі туристичного потенціалу;
- ступені внутрішньої цілісності;
- рівні впорядкованості та керованості.

З вище сказаного витікає висновок, для того, щоб вважатися самостійною туристично-географічною системою територія повинна мати всі необхідні споруди для перебування в ньому туристів, тобто це місце, що має в своєму розпорядженні туристичну інфраструктуру та послуги [12].

Отже, можемо класифікувати ТГС за такими показниками.

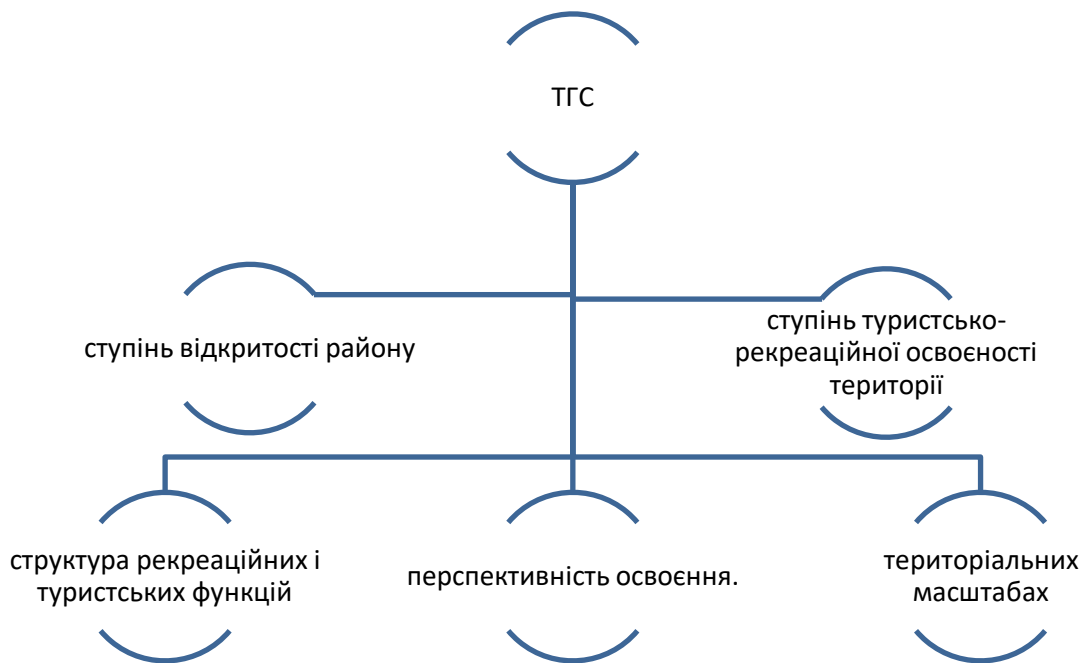

Рис.1.1 Класифікація ТГС за характерними рисами [12].

1.3. Структура та функції туристично-географічних систем

Туристично-географічна система як і будь-яка інша система характеризується: мінливістю, цілісністю, стійкістю, рухливістю, стабільністю, упорядкованістю.

Туризм означає активність (діяльність) відвідувачів» - можна стверджувати, що цим засвідчується його розуміння як процесу. У цьому контексті викладемо думки Т. Черевичко [45], яка зазначає, що «структура туризму як системи являє собою елементарну її схему, тому одним із структурних елементів системи є процес туризму, або туризм як такий, що відображає виконання відповідної функції – формування туристичної поведінки і накопичення туристичного досвіду; таким чином, «туризм як такий» в рамках туристичної системи – просторова дія, що здійснюється під впливом «пускових механізмів» (мотивів, потреб), внаслідок якого здійснюється накопичення «персоніфікованого» туристичного досвіду» [45].

Туристично-географічні системи, як і будь-який складний (комплексний) об'єкт, має досить чіткий прояв компонентної, територіальної та управлінської структур. Зокрема, функціонально-компонентна структура має в собі наступні структурні частини:

- природно - ресурсні підсистеми,
- матеріально-виробничі або господарські підсистеми;
- підсистеми послуг (сфера послуг);
- демогеографічні підсистеми;
- організаційно - управлінські підсистеми.

В цьому аспекті структури важливо надати увагу на підсистему послуг, бо саме до неї в якості структурної складової частини належить туризм [42].

Основними компонентами туристичної як складної системи є:

1) ядро – «найважливішим компонентом соціальних систем є людина» [46], відповідно, ядром туристичної системи є турист, а процеси, ресурси, предмети господарського і громадського життя, суспільні ідеї, теорії, культурні, моральні цінності, звичаї, ритуали, традиції, вірування – її компоненти. В. Квартальнов [46], зазначає, що як ядро туризму необхідно ідентифікувати туристичний рух. Аналізуючи сутність послуг у готельному господарстві, ядром готельної послуги визначено базові вміння персоналу та ресурси, що необхідні для участі у виробничому процесі [56] (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

ЯДРО	Групи компонентів			
	I	II	III	IV
Турист	Процеси: економічні, соціальні, політичні, духовні	Ресурси	Предмети господарського і громадського життя	Суспільні ідеї, теорії, культурні, моральні цінності, звичаї, ритуали, традиції, вірування

Розглядаючи функції туристично-географічної системи, важливо звернутися до туристичних процесів у цій системі, оскільки це є основною сутністю її існування. Загалом, туристичний процес можна розглядати як зміну стану туристичної системи в просторі та часі. Стан такої системи визначається параметрами, такими як територіальний масштаб, структурні та функціональні характеристики, форма внутрішньої територіальної організації, об'єм, динаміка та структура туристичних потоків. Отже, туристичний процес передбачає динаміку цих параметрів.

Поняття туризму може бути розглянуте у різних аспектах:

1) у вузькому розумінні, яке включає процес, систему, вид діяльності, комунікатор та форму споживання цінностей, при цьому процесний підхід, зокрема в контексті фізичного переміщення осіб, є найбільш поширеним;

2) у широкому розумінні, яке розглядає туризм як феномен, глобальне економічне, еколого-соціокультурне явище. Відтак виникає потреба у науковому переосмисленні та семантичному усталенні терміну "вид діяльності щодо продукування та споживання туристичного продукту" та його ідентифікації на національному та міжнародному рівнях. Це необхідно для визначення внеску у ВВП, виявлення інтеграційних взаємозв'язків, визначення ефектів та реалізації стратегічного партнерства між суб'єктами туристичної діяльності [47].

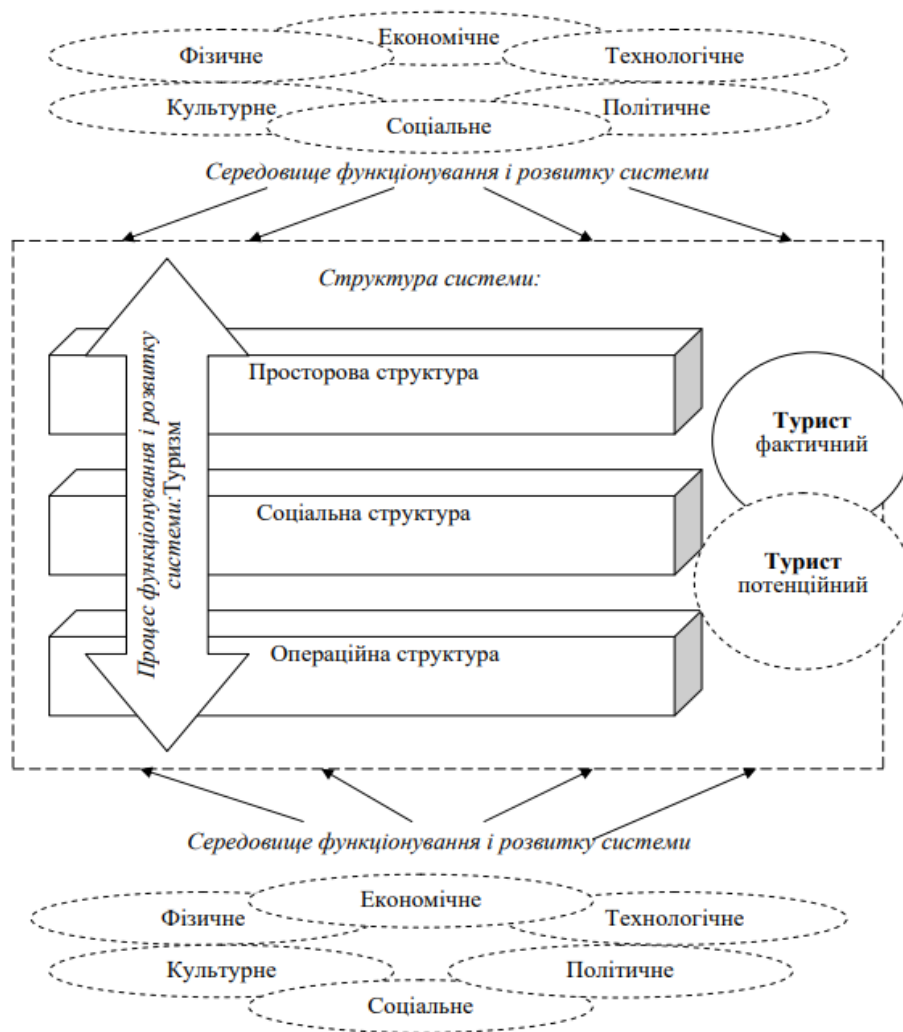

Рис. 1.2 Емпіричний мікс складових туристичної системи [47].

Під час дослідження можна визначити, що туристично-географічний процес представляє собою складну комбінацію динамічних і структурних змін у станах туристично-географічної системи, що виявляються у динаміці геопросторових переміщень туристів, структурних та територіальних параметрах як системи в цілому, так і її окремих елементів [12].

Отже, в узагальненому вигляді система туризму включає в себе структуру і процес, що функціонують у певному середовищі; відповідно, цей процес стосується суто туризму, а структура характеризується поліструктурністю: сукупністю географічної (просторової), соціальної, виробничої структур; системоутворюючим суб'єктом туристичної системи є турист; а об'єктом туризму, на думку К. Каспара, є «туристичний регіон, туристичні

підприємства і туристичні організації». Причому практично не піддається сумніву твердження, що туризм як система включає в себе три основні елементи: суб'єкт, об'єкт та процес [26].

1.4. Методологія дослідження туристичної географії України

Метод наукового дослідження слід визначати як спосіб пізнання явищ дійсності в їх взаємозв'язку та розвитку, як спосіб досягнення поставленої мети і завдань дослідження.

При виборі методу наукового дослідження необхідно скористатися такими критеріями:

- об'єктивність – дослідник повинен вивчати характеристики об'єкта, а не свої уявлення про нього;

- конкретність – враховувати особливості досліджуваного явища;

- всебічність розгляду – об'єкт вивчається у всіх зв'язках та відносинах з іншими об'єктами та явищами;

- історизм (об'єкт вивчається у розвитку). Методи наукових досліджень поділяють на такі групи: загальнонаукові, міждисциплінарні та спеціальні методи [46].

Бурхливий розвиток туризму, збільшення туристичних потоків, збільшення навантаження на туристичні об'єкти та активізація інших процесів вимагають детального дослідження, а отже, і пошук вдосконалення методології наукових досліджень. Вчені все більше використовують різні методи та способи класифікації та оцінки туристських ресурсів. Модернізуються нові методи пізнання, все більше удосконалюються відомі методи дослідження. Зараз ми можемо стверджувати, що і подальший розвиток туристичної сфери буде прямо пов'язаний із розвитком методології. Окрім того, майбутній соціально-економічний та культурний розвиток країн світу буде неможливий без обрахунку гранично допустимого навантаження на об'єкти культурної спадщини й довкілля. Розширюється предмет

дослідження у галузі туризму, а отже теоретико-методологічна база також повинна вдосконалюватися [18].

Також буде використано історичний метод, для поділу структури туристичних зон, який полягає у вивченні, простежуванні подій та явищ у їхньому історичному розвитку, в логічній послідовності. Тому, історичне і логічне в туристській діяльності – це дві сторони одного і того ж явища, в якому логічне виступає його сутністю, генеральною лінією, квінтесенцією, а історичне – різноманітним виявом цієї основи через безліч випадковостей.

Наприклад, історично туризм отримав свій розвиток спочатку з пішохідних прогулянок розробленими маршрутами (у лісопарковій зоні, біля морського узбережжя), потім з'явився прогулянково-оздоровчий туризм як лікувальний засіб – терренкур, потім – транспортні туристські подорожі [47].

У дослідженні, висунута структура національної туристичної системи, яка визначає, що основним її компонентом є сам турист, і її функціонування спрямоване на задоволення його потреб. Отже, елементом цієї системи є потреби туристів, які задовольняються через споживання туристичного продукту. Далі спостерігається подвійний результат:

- 1) задоволення туристичного попиту;
- 2) формування соціально-економічного ефекту функціонування Національної Туристичної Системи (НТС).

Відповідно до вищезазначеного і загальноприйнятих властивостей систем (відкритість, динамічність, емерджентність, неадитивність тощо), національна туристична система розглядається як складова частина національного соціально-економічного простору, в якому взаємодіють та взаємодіють інші соціально-економічні системи [48].

Також присутні одночасно у структурі як національної, так і світової (глобальної) економіки. Де існує взаємодія між локальними та світовою (глобальною) туристичною системами; звідси впливає, що вона виступає каналом зв'язку, спроможним трансформувати соціально-економічні, політичні, культурні, технологічні та інші впливи (рис. 2.5);

Рис. 1.3. Ієрархія рівнів туристичних систем

Джерело: створено автором

Основним аспектом у теоретичній діяльності є методологія дослідження, тобто науково обґрунтований підхід до розв'язання ключових теоретичних питань науки, який можна охарактеризувати як методологічний підхід.

Термін «методологія» визначає науково обґрунтовані принципи, форми та методи науково-пізнавальної діяльності, описуючи процес отримання наукового знання. В широкому філософському розумінні термін «методологія» вказує на світогляд ученого, а вузькому розумінні – на сукупність методів і засобів дослідження, які застосовуються в конкретній галузі знань.

Згідно з З. Дзенісом існують наступні методологічні рівні наукового пізнання: загальна наукова методологія, базована на філософії та логіці; загальнонаукова методологія, яка використовує загальні концепції та підходи для різних наук; методологія споріднених груп наук; методологія конкретних наук (конкретно-наукова методологія); та часткова методологія (методологія окремих дисциплін та напрямків науки).

С. Мороз виділив три рівні методології: філософська методологія; загальнонаукові принципи, підходи і форми пізнання; конкретно-наукова методологія. Важливим завданням при дослідженні теоретичного розвитку географічної науки є визначення взаємовпливу методологічних рівнів, оскільки кожен процес наукового дослідження включає суб'єкт, об'єкт, предмет, методи, підхід, засоби пізнання, результати дослідження, практичне використання цих результатів. Кожне наукове дослідження пройде три етапи: описовий (дескриптивний), інтерпретивний та конструктивний.

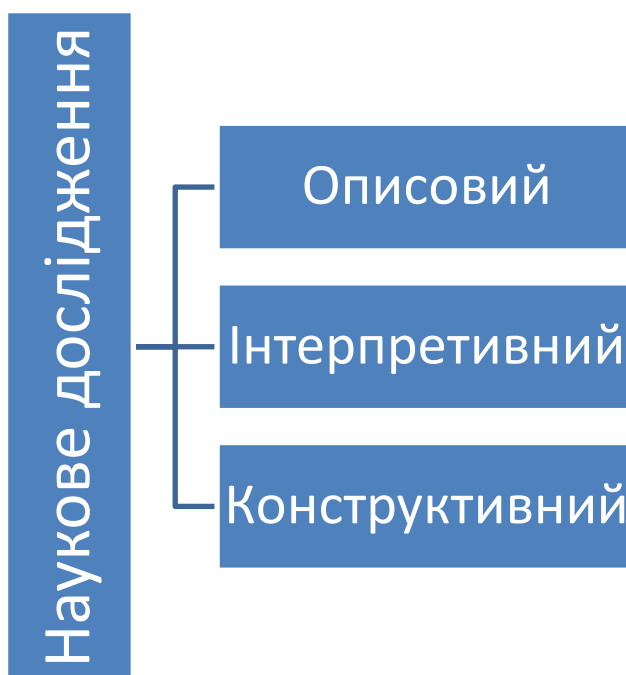

Рис. 1.4. Етапи наукових досліджень [35].

Динамічність та масштаби туризму, разом із його соціально-економічними наслідками, є об'єктивною основою для формування соціального замовлення на географічні дослідження у галузі туризму. Розробка географії туризму на вітчизняній території відбувалася протягом 60-80-х років ХХ століття, входячи в склад рекреаційної географії. Слід зазначити, що європейська школа географії туризму сформувалася вже в середині ХІХ століття, а напрями географічних досліджень відображають ключові етапи розвитку туризму.

Подорожі з метою активного відпочинку, такі як пішохідні та піші прогулянки в гори, катання на човнах, а пізніше на велосипедах, викликали не лише комплексні дослідження фізико-географічних об'єктів (таких як Альпи та Карпати), а й вивчення можливостей їх використання в туризмі. Значна частина досліджень в період кінця XIX – початку XX століття була присвячена виявленню природно-рекреаційних ресурсів та їхньому потенціалу для привертання у туризм.

Друга половина XX століття відзначилася стрімким розвитком туристичної індустрії, що призвело до актуальності досліджень щодо територіальної організації та оптимізації туристичної діяльності [5].

На сучасний момент туристсько-географічні дослідження здійснюються відповідно до трьох основних наукових напрямків, що представлені методологічними підходами: системним, кластерним та просторовим.

Системний підхід у рекреаційно-географічних дослідженнях туризму дозволяє визначити елементи системи, їх функціональні взаємозв'язки та територіально-ієрархічну організацію.

Кластерний підхід в рекреаційно-географічних дослідженнях ефективно використовується для вирішення проблем розвитку туристської сфери в конкретному регіоні та у світі, особливо з урахуванням економічних аспектів. Цей підхід, через аналіз теоретичних аспектів та структури туристського кластеру, дозволяє зазначити, що туристичні кластери уже формуються у різних регіонах світу.

Просторовий підхід, на думку О. Колотухи та І. Дудника, є найбільш прийнятним для методологічного вивчення географії туризму, оскільки сама територія, зокрема природні об'єкти, виступає основним ресурсом у туризмі. Цей підхід, через формування поняття туристського простору та його територіально-компонентної та територіально-ієрархічної структури, дозволяє звернутися до ідеї, наприклад, туристсько-спортивного простору, й, відповідно, до інших туристичних ніш. Незважаючи на визнану важливість просторового підходу у рекреаційно-географічних дослідженнях спортивного

туризму, автор пропонує доповнити його більш глибокими ресурсними дослідженнями.

У зв'язку з цим в дослідженні геопросторової організації туризму як основний методологічний підхід висувається **просторово-ресурсний** підхід. Цей підхід дозволяє сформулювати новий тип ресурсів, різний від традиційних, – спортивних рекреаційно-туристських ресурсів, та визначити ієрархію туристсько-спортивних утворень [45].

До методів дослідження вчені висувають певні вимоги: якість (загальна зрозумілість методу); адресність (спрямованість методу на досягнення певної мети); детермінованість (чітка послідовність застосування методу); результативність (здатність забезпечити досягнення мети); надійність (здатність забезпечити бажаний результат); економічність (здатність методу досягати результату з найменшими витратами засобів і часу). Врахування таких особливостей у дослідженнях сприяє досягненню справжніх наукових результатів. Загальновідомо, що методи наукового дослідження поділяються на три великі групи: філософські, загальнонаукові та конкретно-наукові. (Рис.1.1) [18].

Рис. 1.5. Поділ методів наукового дослідження [18].

Філософські методи в науковому дослідженні використовують категорії, положення, принципи та закони певної філософської системи, такі як діалектика чи позитивізм. Зокрема, можна використовувати філософію позитивізму, неопозитивізму, постмодернізму і інші.

Загальнонаукові методи представляють собою засоби та прийоми, які використовуються у всіх або більшості наук з певною модифікацією для врахування особливостей конкретних об'єктів дослідження. Наприклад, метод моделювання, а також логічні прийоми, такі як аналіз і синтез, індукція і дедукція, можуть використовуватися.

Сучасна загальнонаукова методологія для окреслення та конкретизації об'єктів наукового дослідження все ширше застосовує положення загальної теорії систем, яка дозволяє уявити у вигляді системи будь-який об'єкт. Таке системне представлення об'єкту дає можливість пізнати його структуру, механізми функціонування, оцінити рівень організації, раціональність зв'язків та процесів, здійснити прогноз та практичні заходи з удосконалення об'єкта [45].

Конкретнонаукові методи застосовуються в окремих науках або в генетично споріднених об'єктах дослідження. Наприклад, метод циклів виробництва енергії використовується лише в економічній географії через його специфічний зв'язок з цією областю. З іншого боку, метод балансів може знаходити застосування в різних дисциплінах, таких як регіональна економіка та економічна географія, і є прикладом конкретно-наукового методу, але не обмеженого однією конкретною галуззю, а має міждисциплінарний характер [21].

Для дослідження туризму доцільно використовувати таку сукупність методів: польових досліджень, описовий, метод ідеалізації, SWOT-аналіз, картографічний, статистичний та ін..

Висновок до розділу 1

Можна стверджувати, що туризм дедалі частіше розглядають як системний об'єкт. Моделі систем туризму були запропоновані в межах різних наукових напрямів, що підтверджує багатогранність туризму.

При написанні першого розділу дипломної роботи, ми визначили різні підходи вчених, які трактують сферу туризму як певну систему. Опіраючись на різні підходи, можна сказати, що термін «туристично-географічна система» являє собою географічне утворення, систем різного рівня, що складаються з цілісної множини взаємопов'язаних, взаємодіючих компонентів пов'язаних з туристичною діяльністю.

Класифікація туристично-географічних систем характеризується певними особливостями, які виражаються у територіальних масштабах, величині та структурі туристичного потенціалу, наборі, асортименті або вигляді туристичних продуктів та послуг, рівню внутрішньої цілісності, ступеню керованості та впорядкованості.

Туристично-географічна система, так само як і будь-яка інша система, характеризується мінливістю, цілісністю, стійкістю, рухливістю, стабільністю та упорядкованістю. Як складний об'єкт, туристично-географічна система має виражений вияв компонентної, територіальної та управлінської структури.

Сучасна методологія дослідження туризму включає різноманітні методи та способи збирання та аналізу інформації. При вивченні конкретного об'єкта часто використовується не один метод, а сукупність методів і прийомів, що дозволяє досягти поставленої мети. Для дослідження туризму доцільно використовувати такий набір методів, як польові дослідження, описовий, метод ідеалізації, SWOT-аналіз, картографічний, статистичний та інші.

РОЗДІЛ 2.

АНАЛІЗ ТУРИСТИЧНО-ГЕОГРАФІЧНИХ СИСТЕМ УКРАЇНИ

2.1. Географічне положення та природні умови України як основа формування туристичних систем

Формування туристичних систем також залежать від окремих груп чинників, вплив яких не завжди можна регулювати. Зокрема Є. Котлярів виділяє природні та соціально-економічні передумови. Вважаємо за доцільне враховувати вплив ще одного чинника – туристично-географічного положення комплексу.

Отже, на створення і функціонування туристичних систем впливають такі чинники (Рис 2.1) [16].

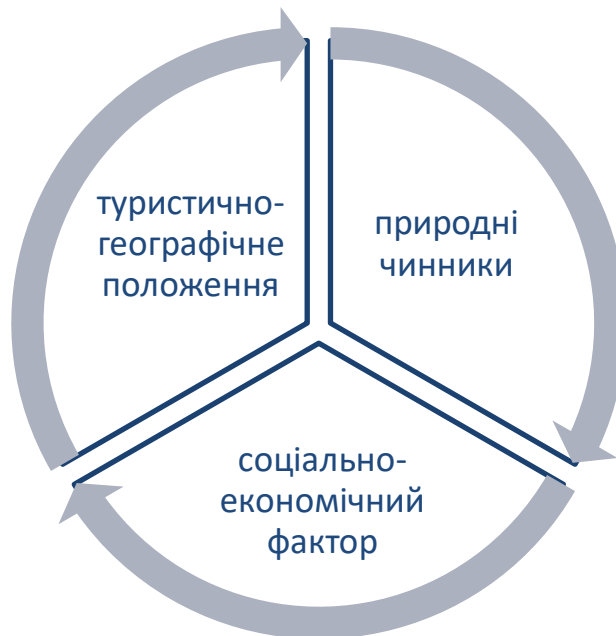

Рис. 2.1 Чинники від яких залежить функціонування туристичних систем [16].

Розглянемо детальніше можливий вплив вищевказаних чинників. Туристично-географічне положення. Туристично-географічне положення України можна вважати вигідним, оскільки Україна знаходиться в одному із світових центрів «постачання» туристів – Європі. Також наявною є хороша транспортна забезпеченість та тісна співпраця з країнами-сусідами, хоча не всі

позитивні аспекти цього положення використовуються в достатній мірі. Усе це впливає на стан туристичної галузі України, її внутрішній та міжнародний туризм [38].

Територія України є сприятливою для розвитку різних видів туризму. Цьому можна завдячити наявним природним умовам, людським, історико-культурним, матеріальним ресурсам.

Природні туристичні ресурси можна вважати елементами природного середовища, які мають певні властивості, що приваблюють туриста. У залежності від генезису розрізняють різні природні ресурси: кліматичні, геологічні, гідрологічні (водні), геоморфологічні (рельєф), флористичні, фауністичні тощо. Є така думка, що саме природні ресурси складають основу туристичного інтересу до тієї чи іншої території. Звичайно, ця думка є занадто однозначною, адже одним з головних факторів причини туристичного інтересу є мотивація споживачів, також роль у формуванні зацікавленості до різних територій можуть відігравати цілком різні ресурси.

Особливе місце серед природних рекреаційних ресурсів займають кліматичні ресурси, адже завдяки їм визначається просторова організація відпочинку. Туристичні кліматичні ресурси – це сприятливі погодні умови, що забезпечують здійснення різноманітних видів туристично-рекреаційної діяльності. Крім того, клімат, як основний лікувально-профілактичний фактор, є основою для створення кліматичних курортів, оздоровчий ефект яких зумовлений насамперед застосуванням аеро-, геліо- та таласотерапії. Кліматичні курорти та курортні зони є в усіх природних зонах України. Загалом кліматичні ресурси території формуються під впливом наступних кліматоутворюючих чинників: кількості та розподілу сонячного світла, вологості повітря, температурного режиму, режиму та складу опадів, переважного напрямку та швидкості вітру, зміни атмосферного повітря. індикатори тиску. Під впливом підстильної поверхні відбувається місцева циркуляція повітряних мас, що впливає на особливості мікроклімату окремих

регіонів. Часто саме мікрокліматичні особливості визначають локалізацію курортних зон і курортів.

Територію України можна охарактеризувати як досить багатою на кліматичні відмінності, що зумовлює нерівномірний розподіл потоку відпочиваючих за регіонами країни та відповідні сезонні коливання.

Майже на всій території (за винятком її південної частини) переважає помірно-континентальний клімат. Вона змінюється в залежності від положення території від слабоконтинентального на заході і північному заході до середньоконтинентального на сході і південному сході. Лише вузька частина крайньої південно-східної смуги Криму виділяється субтропічним кліматом [30].

Безперечно найважливішими водними ресурсами нашої країни є моря, які омивають південь України це Чорне та Азовське моря, а також понад 30 тис. річок, що протікають територією України, серед яких найбільші: Дніпро (3-тя найбільша за довжиною ріка в Європі), Дунай, Сіверський Донець, Дністер, Південний Буг.

На річках Карпат можна здійснити сплави, рафтинг по таких річках як: Стрий, Черемош, Тиса, Прут та ін. Найбільша кількість озер знаходиться на Волині, всього в Україні налічується 3 тис. природних озер і близько 22 тис. водойм створених людиною [44].

Говорячи про бальнеологічні ресурси, а саме: мінеральні води та лікувальні грязі, то основна їх кількість зосереджена в Причорномор'ї, Приазов'ї та Карпатах, найстарішими грязьовими курортами України є Куяльник, Бердянськ. А найбільша кількість джерел мінеральних вод знаходиться у Львівській та Закарпатській областях.

За кількістю лісових насаджень Україна займає одне з провідних місць у Європі. Ландшафти мають велике туристичне значення, за своїми оздоровчими та пізнавальними властивостями включають рельєф, ландшафти та печери. Україна має значний спелеологічний потенціал, наша країна має потужний запас відкритих і відомих карстових порожнин, чотири з них

входять до 100 найдовших печер світу (Попелюшка Оптимістична, Млинки Озерна). Печери розташовані переважно в Подільсько-Буковинському, Карпатському та Кримському регіонах.

Отже, найбільша концентрація печер спостерігається на Поділлі (горизонтальні печери Тернопільської обл.), в Карпатському регіоні (горизонтальні печери Чернівецької обл.), Криму (вертикальні печери). В межах України виділено 13 карстових областей, площа яких коливається від 0,1 до 45 тис. км², а загальна - становить понад 200 тис. км [3].

В Україні понад 6700 заповідників, у тому числі 20 заказників. Нині в Україні функціонує 13 заповідників та 11 національних природних парків.

Більше 10% площі України припадає на заповідники та національні природні парки, розташовані практично у всіх фізико-географічних регіонах країни. Кількість парків в Україні складає 1020, і вони мають важливе історико-культурне значення. Серед них особливо виділяються 83 дендрологічні парки, спрямовані на бережливе обґрунтування, вивчення та відновлення рослин у спеціально створених умовах. Крім того, в Україні налічується 88 парків, які є пам'ятками садово-паркового мистецтва, а також 17 ботанічних садів і 7 зоологічних парків. Загальна площа природних рекреаційних ландшафтів в Україні становить 9,4 млн. гектарів, і їхня загальна місткість призначена для майже 50 млн. осіб [38].

Основою туристичного ринку та важливою складовою економіки країни є рекреаційно-туристичний комплекс, який має всі необхідні природні, історико-культурні, матеріальні та трудові ресурси для свого розвитку. Територія України володіє унікальними передумовами для формування та розвитку рекреаційно-туристичного комплексу. Це включає комплекс фізико-географічних, гідрологічних, структурно-геологічних та інших параметрів, які сприяють формуванню значної кількості природних ресурсів.

2.2. Соціально-економічні чинники розвитку геотуризму України

На сьогоднішній день, галузь туризму є інтенсивно розвиваючою ланкою економіки багатьох країн світу. Значимість туризму як активного відпочинку зростає, постійно збільшується його географія, формуються нові напрямки та види туризму. Зважаючи на нинішню фінансову ситуацію на світовому ринку можна спрогнозувати стрімкий розвиток внутрішнього туристичного сектора. Саме тому доцільно збільшувати попит на всі напрямки та види відпочинку всередині країни. Одним з найбільш оптимальних видів для розвитку внутрішньо-туристичного виду туризму є геотуризм [31].

Виникнення поняття геотуризму тісно пов'язано з розвитком геологічних наук, оскільки саме дефіцит знань про навколишнє середовище, зокрема, про земну кору, гірські породи та ендегенні процеси, локалізацію певних видів мінерально-сировинних ресурсів став першопричиною інтенсивного розвитку геології у порівнянні з іншими науками про Землю. Пошук та розробка родовищ корисних копалин сприяли активному заселенню нових земель, виникненню промислових об'єктів та оборонних споруд, зародженню торгівлі тощо.

Тому серед відомих об'єктів геотуризму найбільше геологічних пам'яток, які на сьогодні вже детально класифіковані за унікальними властивостями механізму формування, загадковістю структури взаємного розташування, привабливого зовнішнього вигляду, поєднання з іншими компонентами природного середовища тощо [7].

Загалом одним з найважливіших сегментів в туристичній галузі країни є геотуризм (Рис.2.2). Актуальність геотуризму можна визначити тим, що, за експертною оцінкою, цей вид туризму повинен отримати пріоритет у майбутньому розвитку. Його спрямованість на бережливе та раціональне використання природних та історико-культурних об'єктів сприяє вихованню екологічного світогляду серед людей та дозволяє уникнути негативних наслідків, характерних для масового туризму. Крім того, на практиці

відзначається, що геотуризм позитивно впливає на соціально-економічний розвиток території. Попит на цей вид туризму пояснюється також потребою громадян у вільному спілкуванні з природою [31].

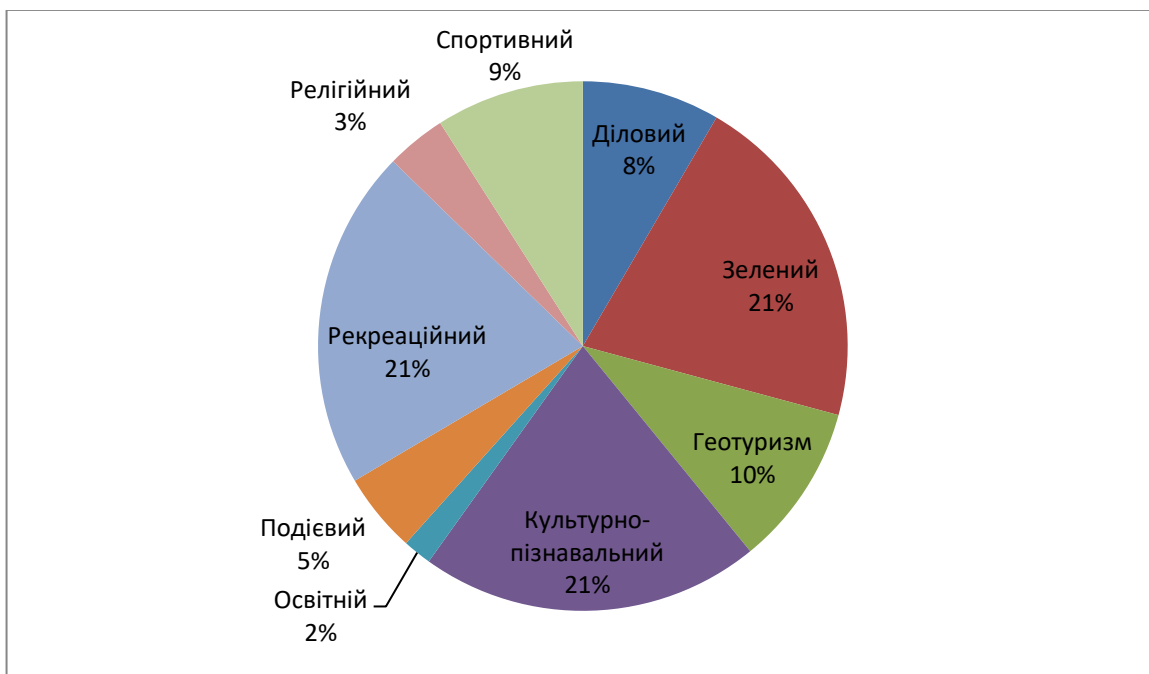

Рис. 2.2. Розподіл видів туризму в Україні [17]

З цього рисунку ми можемо заключити що найбільш поширеними видами туризму є культурно-пізнавальний, зелений, рекреаційний,. Як вже зазначали вище, вагоме місце у секторі туризму в Україні займає геотуризм.

Раніше наголошували, що під геотуризмом ми, зазвичай, розуміємо активний і водночас пізнавальний вид відпочинку людей, які відвідують екологічно чисті місця, природні резервації, національні парки і заповідники, або «туризм, з м'яким дотиком до природи». Для того, аби територія була цікавою для людей, що бажають скористатися саме геотуризмом, окрім природного фактору, необхідні певні соціально-економічні фактори, які зроблять територію придатною саме для такого виду туризму.

Для формування позитивного іміджу (образу) будь-якої території необхідні кілька чинників, наприклад, важливий рівень економічного розвитку, рівень розвитку формування інфраструктури, сфер послуг,

розвинена мережа транспорту, екологічна складова, присутність рекреаційних ресурсів і загальної інвестиційної привабливості території. Серед основних факторів формування у регіоні позитивного іміджу можемо виділити:

- рівень розвитку інфраструктурних елементів;
- рівень розвитку економіки;
- рівень розвитку сфери послуг на території.

Геотуризм визначається як природо-орієнтований тип туризму, який включає подорожі до місць з відносно непошкодженим природним середовищем з метою отримання уявлень про культурно-етнографічні та природні особливості регіону. Цей вид туризму передбачає відсутність значного втручання туриста у цілісність екосистеми та дотримання принципів екологічної стійкості. Крім того, геотуризм сприяє збереженню природних ресурсів та приносить користь місцевому населенню.

Виходячи з цього твердження, можна зробити висновок про те, що розвиток геотуризму в країні може мати позитивний вплив на соціальні показники. Розглянемо вплив геотуризму на соціально-економічні показники в країні (Таблиця 2.1) [1].

Таблиця 2.1

Вплив геотуризму на соціально – економічні показники в країні [1].

Соціальний ефект	Економічний ефект
Можливість сформувати екологічну культури населення	Можливість підвищити економічну стійкість території шляхом: <ol style="list-style-type: none"> 1. Створення нових робочих місць 2. Залученню в сферу обслуговування місцевого населення 3. Підвищенням життєвого рівня місцевого населення
Створення можливості для відпочинку місцевого населення в природно-рекреаційному середовищі	Можливість розширити сектор послуг шляхом <ol style="list-style-type: none"> 1. Розвиток внутрішнього та в'їзного туризму 2. Створення нових робочих місць в потенційних фірмах

Можливість підвищити престижність країни, зниження соціальної напруженості в середині держави	Створення можливості припливу капіталовкладень на розвиток інфраструктури та природно-рекреаційного потенціалу
Відродження народних промислів у разі створення ринку збуту продукції	Підвищення рівня диверсифікації економіки; збільшення припливу в країну іноземної валюти; залучення закордонних інвесторів.

Безумовно, це утворення може мати значущі соціальні наслідки, особливо у регіонах України, які мають потенціал для розвитку цього виду туризму. Розвиток інфраструктури туризму сприяє підвищенню престижу країни та створює можливості для відпочинку місцевого населення в природному рекреаційному середовищі.

З економічної точки зору важливо відзначити, що розвиток екологічного туризму на сільських територіях призводить до підвищення економічної стійкості регіону. Це включає створення нових робочих місць, залучення місцевого населення до сфери обслуговування, підвищення життєвого рівня мешканців та зниження рівня соціальної напруженості.

Загалом створення регіонів з геотуристичним спрямуванням і вдосконалення інфраструктури цього виду туризму в Україні сприяє розвитку перш за все внутрішнього туризму, що позитивно відображається на соціально-економічних показниках країни [1].

На жаль, зараз в Україні є багато факторів, які стримують розвиток туризму. До стримуючих факторів, які негативно впливають на розвиток туризму, відносяться: вторгнення Російської Федерації в Україну, кризові явища в економіці країни, зростання зовнішнього боргу, зростання цін на споживчі товари політична та фінансова нестабільність, катастрофи та аварії, високий рівень мілітаризації економіки, екологічні кризи безробіття, страйки, криміногенний стан, несприятливе та нерозвинене природоохоронне та туристичне законодавство, жорсткість фіскальних та бюрократичних

формальностей, невиконання туристичними агентствами своїх зобов'язань, шахрайство, банкрутство турфірм тощо.

Нині негативні чинники суттєво стримують розвиток туризму. Зазначимо, що кризові явища виникли переважно у внутрішньому туризмі, тоді як виїзний туризм розвивається. Дисбаланс між цими видами туризму сприяє тому, що з нашої країни вивозиться іноземна валюта, яку можна було б інвестувати в розвиток економіки країни, геотуризм, охорону навколишнього середовища [36].

Такий стан речей викликає особливе занепокоєння, якщо взяти до уваги зростання виїзного туризму, який вже значно випереджає в'їзний. Необхідні дієві заходи щодо розвитку внутрішнього туризму, які б обмежували виїзний і, навпаки, активізували в'їзний. На перший план в усуненні існуючого дисбалансу виходить економічна необхідність. Адже валютні надходження від розвитку в'їзного туризму та обмеження його виїзної форми можна було б вигідно залучити в розвиток туризму в Україні, а отже, і в її економіку.

Для прикладу візьмемо бюджетні надходження інших країн від геотуризму (рис 3.2).

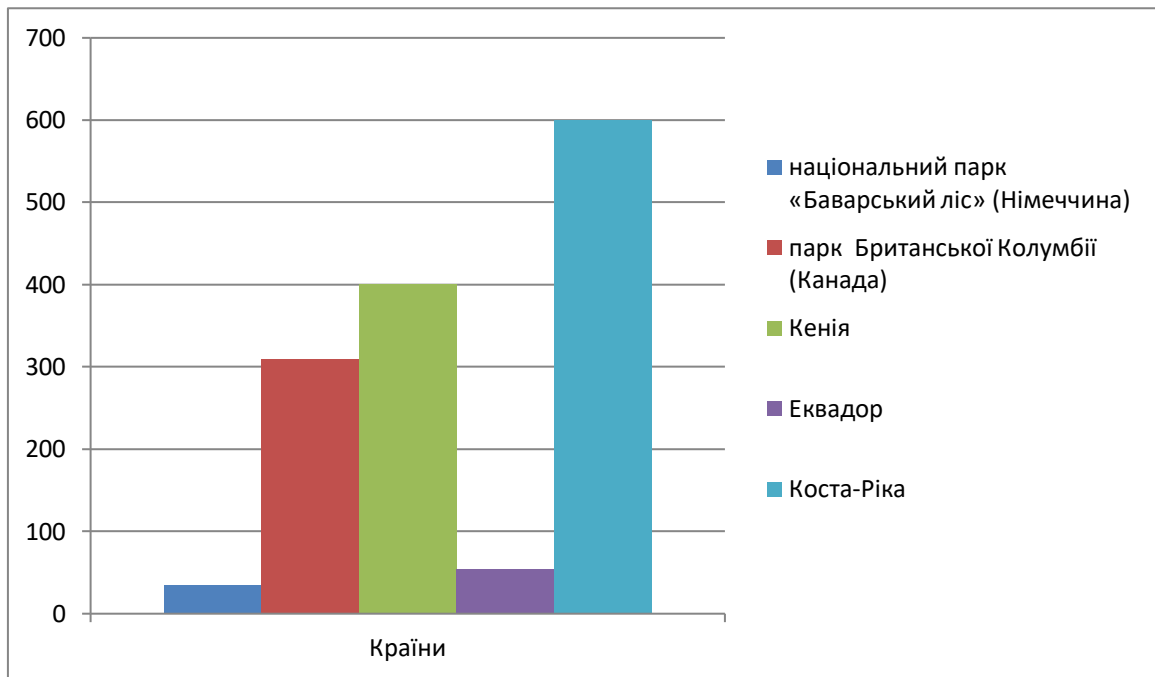

Рис. 2.3 Надходження до національної економіки від геотуризму у різних країнах (млн. доларів) [36].

Отримані кошти від цього виду туризму в країнах на ри.2.3 значно перевищують витрати на утримання та відновлення національних парків та інших природних територій.

В Україні, на жаль, природний потенціал використовується дуже обмежено, незважаючи на те, що вона має в своєму розпорядженні екотуристичні ресурси, які за потенціалом не поступаються задіяним у туристичній індустрії економічно розвинених країнах. На жаль, слід констатувати, що український ТГС неконкурентоспроможний на міжнародному туристичному ринку.

Сьогодні ми маємо всі підстави для того, аби стверджувати, що в Україні на всіх рівнях потрібно прискореними темпами розвивати туризм. Доказом цьому є об'єктивні передумови, які не можна не брати до уваги:

- В Україні є унікальний природний потенціал, визнаний на рівні світових організацій та фондів ООН та ЮНЕСКО;

- Україна зберегла самотність природних комплексів, які поєднують красу незайманої природи зі звичаями та традиціями населення, які становлять

не лише екологічний, а й етнографічний та історико-культурний інтерес для туристів;

- Україна володіє багатими традиціями в галузі гармонізації відносин людини з природою, які знайшли своє вираження в теорії і практиці раціонального природокористування та охорони природи, заповідної справи, створенні науково обґрунтованої концепції екологічної безпеки країни.

Тому врахувати той факт, що, незважаючи на величезні фінансові труднощі, в Україні вже сьогодні ведеться пошук можливостей для подальшого розвитку ТГС та заповідної справи в інтересах збереження природи як національного надбання та соціально-економічного розвитку країни [36].

2.3. Особливості регіонального розподілу туристичних потоків в Україні

Так само, як і будь-який інший ринок, туристичний ринок функціонує відповідно до законів попиту і пропозиції. У більш широкому розумінні, ринок туристичних послуг представляє собою місце, де укладаються угоди з купівлі-продажу туристичних продуктів.

Місцевий туристичний ринок виступає як основа, на якій формуються початкові туристичні потоки, встановлюються засади розвитку регіонального ринку, і виникають стійкі взаємозв'язки між туристичними підприємствами та установами, такими як готелі, ресторани, та транспортні компанії [29].

Протягом першого півріччя 2021 року кількість відвідувачів в Україні збільшилася на 9% у порівнянні з другим півріччям 2020 року. За цей період більше як півтора мільйона осіб відвідали країну з різних частин світу. Однак це число менше на 31% порівняно з аналогічним періодом минулого року (коли кількість іноземних відвідувачів становила 2 мільйони), і на 75% менше, ніж за аналогічний період 2019 року, коли їхнє число сягнуло майже 6 мільйонів. За другий квартал 2021 року спостерігається значне зростання

відвідувачів, їхня кількість у 4 рази перевищила аналогічний показник 2020 року і досягла 3,4 мільйони.

Протягом першого півріччя 2021 року спостерігається позитивна динаміка збільшення кількості туристів з різних країн, зокрема з Саудівської Аравії (40-кратне збільшення до 14 тис. осіб), США (зростання на 69,6% до 34 тис.), Ізраїлю (збільшення на 26% до 26,6 тис.), країн Закавказзя (збільшення чисельності вірмен на 100% до 7 тис., та грузин на майже 40% до 15,5 тис., азербайджанців - на 67% до 16 тис.). Традиційно популярними ринками для України залишаються Молдова (368 тис.), Росія (198 тис.), Румунія (109 тис.), Білорусь (96 тис.) і Туреччина (93 тис.).

Якщо розділити іноземців, які відвідали Україну, за регіонами, то найбільше серед них – європейці (на 10% менше, ніж минулого року), 24% – представники країн Азіатського регіону (на 8% більше, ніж у 2020 році), 2,8% – прибули з Північної Америки і лише 1,7% є громадянами африканського континенту (Рис 2.3) [9].

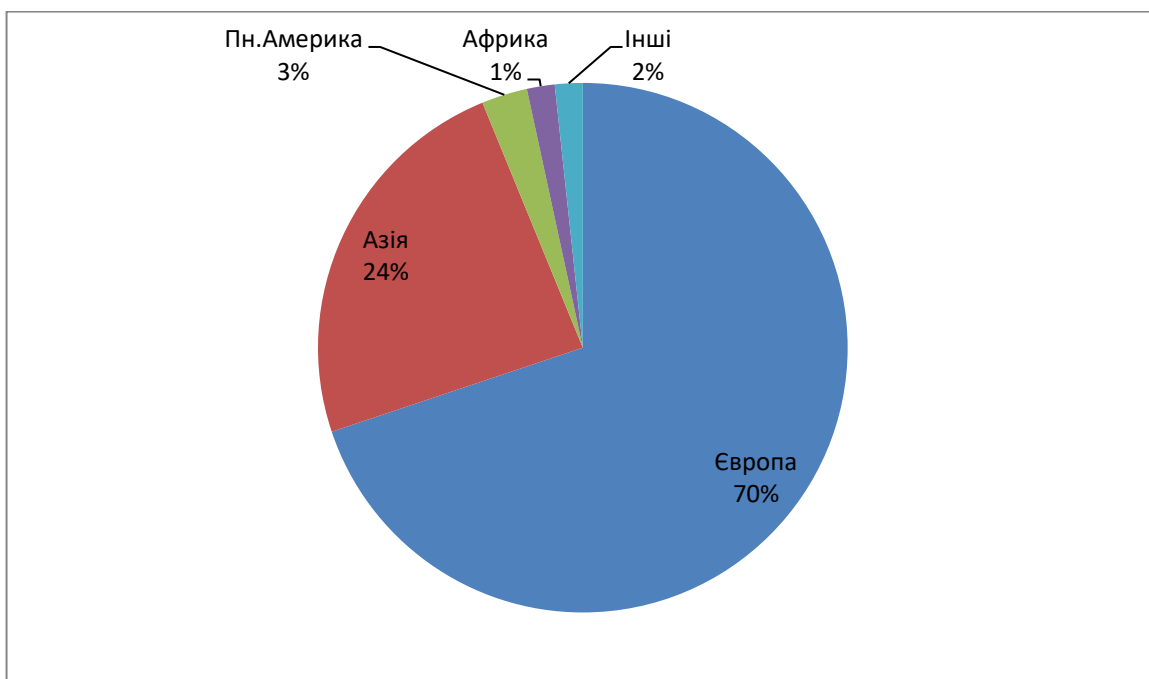

Рис. 2.3 Співвідношення туристів з різних частин світу, що відвідали Україну [9].

У 2021 році найвища кількість суб'єктів туристичної діяльності була зафіксована в м. Києві (23,6%), Львівській (10,5%), Івано-Франківській (6,2%), Харківській (5,3%) та Одеській (8,3%) областях. Доля інших регіонів становила менше 5% від загальної кількості підприємств в Україні. Отже, можна визначити, що найбільше суб'єктів туристичної діяльності працюють у Львівській, Одеській та Київській областях. Відомості про Автономну Республіку Крим відсутні.

За питомим середньорічним доходом у 2021 році виділялися такі області: м. Київ - 3,5 млн. грн на підприємство, Івано-Франківська область - 2,2 млн. грн. Показники Львівської області становили 840,8 тис. грн, Миколаївської - 451,9 тис. грн та Одеської області - 419,8 тис. грн. Области, які отримали менше 100 тис. грн доходу на підприємство, включають Дніпропетровську (94,6), Житомирську (74), Полтавську (76,6), Рівненську (79,4), Сумську (83,8), Тернопільську (68,4), Черкаську (59,1), Чернівецьку (44,3) та Чернігівську області (41,3 тис. грн). Чистий дохід підприємств інших областей знаходився в межах 100 – 200 тис. грн. [15].

Далі важливо розуміти, які області приваблюють та користуються популярністю серед іноземних та українських туристів. З даних наведених вище, можемо зробити висновок, що найпопулярніші області серед туристів це Київська Львівська та Одеська області, решту областей мають менший потік туристів [40].

2.4. Обґрунтування мережі та особливостей туристично-географічних систем України

Туристичний комплекс розглядається як система територіальних систем, кожна з яких є важливою для розвитку та успішного функціонування туризму України. Однією з найбільших туристичних територіальних систем України є туристичний комплекс Карпатського регіону, як один з найбільш освоєних районів країни, що має надзвичайно вигідне географічне положення в

поєднанні з багатою природно-ресурсною базою і значним трудовим потенціалом [16].

Очевидною є унікальність економіко - та політико-географічного положення Українських Карпат. Розглядаючи цей регіон як частину цілісної гірської системи – Великої Карпатської дуги, стає очевидним, що основними напрямками розвитку тут будуть такі види діяльності, як туризм і рекреація. Детальний аналіз природно-ресурсного потенціалу Карпатського регіону України тільки підтверджує правильність такої тези.

З своїми сприятливими природними умовами та багатими лікувальними ресурсами Українські Карпати однозначно належать до найперспективніших рекреаційних регіонів України. За загальною бальною оцінкою туристично-рекреаційних умов вони поступаються лише Криму (відповідно 16 і 17 балів). Їх рекреаційний потенціал високий і становить 29,2% загальнодержавного.

У Карпатському регіоні сформувався рекреаційний комплекс, який являє собою сукупність рекреаційних об'єктів та підприємств інфраструктури, які об'єднані тісними виробничо-господарськими зв'язками, а також спільністю використання природних і господарських ресурсів.

На території Українських Карпат працює понад 50 санаторіїв, більше сотні туристичних готелів і баз. Санаторно-курортне лікування та відпочинок у Карпатах є основними функціональними підсистемами регіонального рекреаційного комплексу, які у своєму розвитку спираються на унікальну за різноманітністю та багатством природно-ресурсну базу [28].

Одним з найвідоміших у Карпатському регіоні вважається бальнеологічний курорт України – Трускавець (Додаток А). Курорт розташований на відстані 100 км. від обласного центру м. Львова, залізницею з'єднаний з найбільшими містами України. Це своєрідна затишна та екологічно чиста зона з різними земними та підземними мінеральними водами з чотирнадцяти джерел: «Нафтуся», «Марія», «Броніслава», «Юзя» та інші. Конкурентом знаменитої карло-варської солі виступає трускавецька сіль «Барбара», яка видобувається із високомінералізованої ропи [16].

З січня 2000 року функціонує спеціальна економічна зона туристсько-рекреаційного типу «Курорт Трускавець», яка вважається унікальним експериментальним явищем, оскільки наразі в Україні подібної системи економіки немає, оскільки більшість спеціальних економічних зон в Україні бувають зовнішньоторговельного, виробничого або комплексного типу. В інших туристичних регіонах України з багатим природним потенціалом особливий режим господарської діяльності не запроваджений. Важливою особливістю «Трускавецького курортотопісу» є те, що його можна вважати вузькоспеціалізованою вільною економічною зоною, основою діяльності якої є сприяння розвитку санаторно-курортного господарства, медицини та валеології [41].

Серед інших курортів популярними є Східниця, Келечин, Гірська Тиса, Шешори, Яремча, Ворохта, Косів.

Але Карпатський регіон багатий не лише на курортні ресурси. Значні рекреаційні, спортивні та туристичні ресурси, природні умови, історичні, архітектурні, етнографічні пам'ятки, самотність і національний колорит цих місць, ліси, мальовничі гірські та передгірні ландшафти приваблюють велику кількість туристів з України та з-за кордону.

Кількість історико-архітектурних об'єктів в усіх регіонах району вище середнього. За кількістю природних об'єктів ця територія є лідером. Тут розташовані заповідники «Синевир», Ужанський, Горгани «Вижницький», Карпатський, «Сколівські Бескиди», Галицький, «Гуцульщина», а також Розточчя, Яворівський (Додаток Б). Найбільшими туристичними центрами є Львів, Чернівці, Дрогобич, Ужгород, Коломия, Мукачеве, Яремча, Косів, Самбор, Вижниця, та ін.

Район також характеризується значними природними ресурсами для організації та розвитку зимового відпочинку, особливо лижного. На сьогоднішній день в області облаштовано понад 30 гірськолижних майданчиків. Найважливішими районами гірськолижного відпочинку є Рахів, Ясіня, Воловець, Паляниця, Подобовець, Тисовець, Славське, Ворохта,

Розлуч, Турка, Вижниця, Мигове, Яремча, Косів і, звичайно, найвідомішим є Буковель. (Додаток В).

Крім того, регіон популярний в плані пішохідного, гірського, екологічного, сільського зеленого туризму. Спеціалізація району: пізнавальний туризм, відпочинок та оздоровлення, санаторно-курортне лікування [30].

Кримська туристсько-рекреаційна зона – відома санаторно-курортна, оздоровчо-туристична зона. Такій популярності сприяють сприятливі кліматичні умови, вода, грязь, пляж, ландшафтні ресурси та велика кількість туристичних та екскурсійних об'єктів.

Північна частина півострова має помірно континентальний клімат, тоді як на Південному березі Криму спостерігається вплив субтропічного середземноморського типу. Річні опади варіюються від 500 до 1100 мм, і середня температура у січні коливається від $-0,5\text{ }^{\circ}\text{C}$ до $-3,8\text{ }^{\circ}\text{C}$, у липні - від $+15,6\text{ }^{\circ}\text{C}$ до $21,2\text{ }^{\circ}\text{C}$. Купальний сезон триває з травня по жовтень, і середня температура води влітку коливається від $+17$ до $+24$ оС. Пляжі вздовж узбережжя мають загальну протяжність 450 кілометрів, а в регіоні є більше 50 солоних озер, серед яких виділяються Старе Озеро, Сакське озеро, Тобечицьке та інші.

Ці озера мають значні запаси лікувальних грязей, переважно сульфідних, у обсязі близько 24 млн. км³. Територія відома близько 100 джерел мінеральних вод. Однак однією з найцінніших природних скарбниць Криму є Кримські гори, які утворюють природний перехід від середземноморської оази на Південному березі Криму до безмежних сухих степів. Цей регіон також включає мальовничі морські узбережжя, лагуни, гроти та бухти, а також сучасні готелі, пансіонати та літні замки-резиденції високого класу.

Євпаторія на заході Криму та Велика Ялта та Алушта на півдні визначаються як популярні курорти. Ці регіони приваблюють туристів численними пам'ятками архітектури, історії, археології, екзотичними природними об'єктами та м'яким кліматом, що сприяє розвитку різноманітних

видів туризму, таких як гірський, пішохідний, автомобільний, екологічний, морський та спелеотуризм [43].

Одеська область - найбільша за площею область України. Завдяки такому вдалому фізико-географічному розташуванню, а також сприятливими кліматичними, соціально-економічними та природно-ресурсними умовами - сьогодні Одещина є одним з найбільш туристично привабливих регіонів нашої країни. Одеський регіон особливий, він асоціюється з надзвичайним відпочинком біля моря, мальовничими пейзажами та казковою архітектурою [25].

На сьогодні в Одеській області налічується понад 5 тисяч об'єктів культурної спадщини та 120 об'єктів природно-заповідного фонду загальнодержавного та місцевого значення.

Найбільша кількість закладів зосереджена в Одеській області. Це й не дивно, адже сама Одеса є одним із центрів тяжіння як вітчизняних, так і іноземних туристів. Одеська область є одним із найбільш адаптованих регіонів для прийому туристів. Тут є заклади розміщення на будь-який смак і гаманець: від недорогих хостелів до елітних 5-зіркових готелів. Незважаючи на зменшення інвестиційних потоків у готельний сектор області, цей вид бізнесу все ще залишається привабливим та перспективним. Паралельно з цим існує низка українських та іноземних компаній, які наполегливо намагаються диверсифікувати свій бізнес. Основною причиною підвищення інтересу до Одеської області є високий рекреаційний потенціал території, зумовлений унікальними для України природно-кліматичними умовами.

Приморській зоні розташовані найбільші курортно-рекреаційні райони Одещини та курортні міста: Одеський, Білгород-Дністровський та Татарбунарський (Додаток Д).

Отже, територія області вважається сприятливим районом для розвитку різноманітних видів туризму. Будь-який аналіз туристичного потенціалу Одещини говорить про те, що регіон має всі передумови для перспективного розвитку майже всіх видів туризму [24].

Західні регіони України, зокрема прикордонні території, мають унікальні туристично-рекреаційні, природні ресурси та багату екосистему, тому мають ресурсний потенціал для розвитку туризму та рекреації, який наразі використовується незначно і не дуже ефективно. Отже, необхідно впроваджувати заходи державної та регіональної політики, а також розробляти механізми, спрямовані на ефективне використання туристично-рекреаційного потенціалу прикордонних територій західних областей України. Головна мета полягає в забезпеченні соціально-економічного розвитку, стимулюванні ділової активності та підприємницької ініціативи, а також у розвитку туристичного бізнесу, покращенні ділової та комунікаційної інфраструктури, підвищенні рівня зайнятості, збільшенні надходжень до місцевих бюджетів і покращенні якості життя населення.

Територія України характеризується виключно сприятливими природно-кліматичними умовами і наявністю різних видів рекреаційних і туристських ресурсів.

Виділення на ній зон зосередження різних видів туристських ресурсів, або ж районів є необхідністю у зв'язку з нерівномірним поділом. Відмінність туристських ресурсів цих регіонів не тільки у природних умов, самих ресурсів або в їх територіальному розміщенні, але і в різних поєднаннях видів туристських ресурсів в даному регіоні.

На території України виділяють 4 туристських районів:

- Поліський;
- Центральний;
- Південний;
- Карпатський.

Характеристика туристичних регіонів України

Назва ТГС	Склад території	Площа км ²	Населення млн.	Туристична спеціалізація
Поліський	Рівненська, Волинська (крім крайніх південних частин двох цих областей), Житомирська (окрім південних районів), північні райони Київської та Хмельницької областей.	78850 км ²	7,5 млн.	Відпочинок у зонах рекреації, активний відпочинок, екотуризм, парки та заповідники.
Центральний	Вінницька, Дніпропетровська західна, Кіровоградська, Полтавська, Черкаська області.	99204 км ²	9,8 млн.	науковий; активний відпочинок; екотуризм; пізнавальний; спортивний; культурний; рекреаційний, оздоровчий; діловий, сімейний; відпочинковий; подієвий тощо.

Південний	Запорізька, західна та південна Дніпропетровська східна та південна, Херсонська, Одеська та Миколаївська області, а також Автономна Республіка Крим (історична назва Таврія) та місто Севастополь	134203 км ²	11,7 млн.	науковий; пізнавальний; спортивний; культурний; рекреаційний, оздоровчий; діловий, сімейний.
Карпатський	Галичина, Закарпаття, Буковина (Чернівецька область) і Західна Волинь	96430 км ²	7,6 млн	науковий; пізнавальний; спортивний; культурний; рекреаційний, оздоровчий; діловий, сімейний; відпочинковий; подієвий тощо.

Поліський – Найбільш популярним місцем відпочинку став Шацький заповідник та його однойменні озера, куди літом з'їжджаються тисячі людей.

Велика кількість річок та водойм дає можливість займатися тут водними видами відпочинку – каякінгом, рафтингом та ін. В деяких місцях регіону велосипедний туризм стане найкращим способом відвідати глухі села та хутори, оскільки доріг до них практично немає. Рівненська області – озеро Біле. Останнім часом набувають популярності сплави річками – по Прип'яті, Случі, Стирі, Горині, Тетерові, Десні та інших. Місцевість дозволяє комбінувати маршрути практично в довільному порядку. Для екотуризму на Поліссі передбачено відвідування заповідних територій з пізнавальною метою, еколого-просвітницька діяльність, спостереження за природою, фототури. Найцікавішими напрямками екотуризму на Поліссі стали: Шацький НПП. Міжрічинський регіональний ландшафтний парк. НПП «Прип'ять-Стохід». Рівненський природний заповідник. Поліський заповідник. Мезинський НПП. Деснянсько-Старогутський НПП. Надслучанський регіональний ландшафтний парк. Поліський заповідник На півночі Житомирської області збереглися унікальні ліси та болота, яких практично не торкнулася рука людини. Тут організовано кілька музеїв, які розкажуть вам про традиції місцевих жителів – поліщуків. Музей «Древлянське село» та місцевий промисел – бортництво, а комплекс «Камінне село» є унікальним для всієї України. Рівненський природний заповідник Національний природний парк «Прип'ять-Стохід».

Центральний – Лідером за кількістю літературних музеїв є Полтавська область, на її території знаходиться 12 літературних музеїв. При цьому в середньому по Україні таких музеїв знаходиться по да в кожній області. Хоча існують регіони в яких такі музеї зовсім відсутні – Дніпропетровська, Закарпатська, Запорізька та інші. Художні музеї в середньому представлені одним музеєм на область, лідером також є Полтавська область (чотири музеї). Комплексні музеї присутні у всіх регіонах України. Проте їхня кількість дуже різниться. Найбільшу кількість музеїв має Харківська область (22 музеї)

Південний – Мистецькі музеї обмежено представлені на території України, зокрема половина областей взагалі не має музеїв цього профілю.

Лідером є Одеська область. Найвищою місткістю у 2017 р. характеризуються Одеська область (для юридичних осіб).

Привабливість регіону може бути пояснена різними факторами, такими як природні, історико-культурні та соціально-економічні чинники. Основою для створення туристичних районів служать туристичні ресурси, які визначають їхню спеціалізацію. Наприклад, природні кліматичні умови на південному березі Криму сприяли розвитку приморських курортів (Ялта, Феодосія, Алушта), тоді як культурно-історичні пам'ятки Львова (площа Ринок, Успенська церква, Вірменський собор і інші) стали основою для формування сучасного популярного напрямку. Наявність розвиненої інфраструктури на території значно підвищує рівень туристичної привабливості порівняно з просто наявністю ресурсів.

Рис. 2.4 Районування туристських регіонів України.

Джерело: створено автором

Об'єктивними передумовами для визначення туризму та рекреації як пріоритетного напрямку економічної та інвестиційної діяльності на прикордонних територіях західних областей України є:

1. Прикордонні території західних областей України, завдяки складному рельєфу, мають потужний природний потенціал для розвитку різних видів активного туризму (гірсько-лижного туризму, рафтингу, спелеотуризму, альпінізму, пішохідного та спортивно-кваліфікаційного туризму, велосипедного туризму). туризм, дельтапланеризм, мотоциклетний та автотуризм тощо).

У межах західних прикордонних областей України розташовано шість національних парків – Шацький, Яворівський, Бескиди Сколівські, Синевирський, Ужанський, Карпатський біосферний заповідник, які дозволяють розвивати спеціалізований туризм.

Останніми роками, в тому числі за сприяння та впровадження досвіду країн ЄС, активізується розвиток велосипедного туризму в західних областях України, зокрема в прикордонних районах, розвивається відповідна інфраструктура, створюються нові маршрути. і розробляються та наносяться їх карти, популяризується велосипедний рух, а відповідно розвивається туризм у містах, через які пролягає певний маршрут.

2. Вигідне географічне розташування прикордонних територій заходу України в центрі Європи та їх висока транспортна доступність, яка включає прокладання міжнародних транспортних коридорів через ці регіони та щільну мережу транспортних шляхів, в тому числі з міжнародним значенням, разом із наявністю міжнародних авіаліній і державним кордоном з п'ятьма країнами (Польща, Словаччина, Угорщина, Румунія, Молдова), створюють сприятливі умови для приваблення туристів як з України, так і з різних країн світу, включаючи країни Європейського союзу.

3. Безвізовий порядок в'їзду (до 90 днів протягом 180 днів) для громадян країн Європейського союзу та інших країн світу, включаючи ті, які є найбільшими постачальниками туристів у світі, є активним для України. Це

стосується і громадян країн, що межують з прикордонними регіонами заходу України, такими як Польща, Словаччина, Угорщина, Румунія. Безвізовий режим для цих прикордонних територій західних областей України виявляється вигідним для розвитку туризму "вихідного дня" та шопінг-туризму, сприяючи збільшенню доходів місцевих бюджетів і покращенню добробуту населення.

4. Успішний досвід реалізації спільних транскордонних проектів у сфері туризму в рамках Програми добросусідства Польща-Білорусь-Україна, до яких залучені прикордонні регіони Західної України. В Україні проекти реалізуються у Львівській, Волинській, Закарпатській, Івано-Франківській та Рівненській областях.

5. Прикордонні області західних областей України належать до найбагатших територій країни на пам'ятки історії та культури, в тому числі включені до всесвітньої спадщини ЮНЕСКО (на території зосереджено 25% усієї історико-архітектурної спадщини України лише Львівської області – близько 4000 пам'яток як.). У західних областях збереглася багата духовна культура – національні звичаї та обряди, етнічний фольклор, народні промисли (ліжник, лозоплетіння, різьблення по дереву, ткацтво, соломоплетіння, традиційне вівчарство та ін.), що є важливим елементом туристичної привабливості.

6. Потужний рекреаційний потенціал прикордонних територій західних областей України створює можливості для розширення пропозиції рекреаційних послуг для українських та іноземних споживачів.

Таблиця 2.3

Групування регіонів за обсягами наданих послуг

Рівень Показники	Високий	Середній	Низький
Кількість обслужених, осіб	АР Крим Дніпропетровська Донецька Івано-Франківська Київська Львівська Одеська Харківська	Закарпатська Запорізька Миколаївська Полтавська Херсонська Хмельницька	Вінницька, Волинська, Житомирська, Кіровоградська, Луганська, Рівненська, Сумська, Тернопільська Чернівецька, Черкаська Чернігівська

Заробіток туристичного сектору України у 2023 році За січень-червень 2023 року туристичний збір в Україні склав 85 млн 471 тис. грн, у 2021 році бюджетні надходження становили 69 млн 453 тис. грн.

Туристичний збір сплачують гості готелів, баз відпочинку та багатоквартирних будинків відповідно до кількості днів проживання. Ця сума перераховується від об'єктів розміщення до обласного бюджету. У 2023 році максимальна сума становила 30 грн для українських туристів та 300 грн для іноземних туристів.

До п'ятірки регіонів-лідерів зі сплати туристичного збору увійшли Київ та чотири області. Найбільше коштів отримали такі регіони:

- 20 млн грн - Львівська область, яка за аналогічний період 2022 року отримала на сто тисяч гривень менше (19,974 млн грн).

- 14 млн грн - Київ. Ця сума майже на третину менша, ніж у першому півріччі минулого року (20,5 млн грн).

- 9,5 млн грн - Закарпатська область. Цьогорічний прибуток з західної області склав трохи більше, ніж за аналогічний період минулого року (8 728 тис. грн).

- 8,7 млн грн - в Івано-Франківській області туристичний збір був меншим, ніж торік: 8 млн 755 тис. грн у 2023 році порівняно з 9 млн 470 тис. грн у 2022 році.

- 5,3 млн грн - у Дніпропетровській області бюджет громади отримав понад 5 млн гривень. Це на третину більше, ніж у першому півріччі минулого року (близько 4 млн грн).

Також у всіх трьох областях Західної України відбулося значне зростання туристичного збору:

- Чернівецька область - 419 тис. грн цього року порівняно з 733 тис. грн минулого року;

- Рівненська область - 111 тис. грн порівняно з 657 тис. грн;

- Волинська область - 253 тис. грн порівняно з 821 тис. грн. За статистичними даними, представленими Державним агентством розвитку

туризму, у 15 регіонах України зафіксовано значне зниження цін на розміщення в готелях.

Найбільше зниження, що було очікувано через війну в Україні, було зафіксовано в таких регіонах країни:

- 100% - в Луганській області;
- 98% - в Херсонській області;
- 91% - в Донецькій області;
- 72% - в Миколаївській області. Значне зниження також зафіксовано у Запорізькій (40%), Черкаській (35%), Одеській (33%), Київській (29%), Харківській (23,5%), Київській (20,3%), Тернопільській (20%), Кіровоградській (18,5%), Чернігівській (11,5%), Хмельницькій (6%) та Івано-Франківській областях (3%).

Для західних прикордонних регіонів України туризм і рекреація традиційно залишаються одними з найперспективніших сфер економіки, які мають необхідні ресурси та сприятливі умови для розвитку. Проте, незважаючи на наявні сприятливі умови, туристично-рекреаційний і природно-ресурсний потенціал цих територій використовується не повною мірою [23].

Висновки до розділу 2

Туристично-географічне положення України можна вважати вигідним, оскільки Україна знаходиться в одному із світових центрів «постачання» туристів – Європі. Також наявною є хороша транспортна забезпеченість та тісна співпраця з країнами-сусідами, хоча не всі позитивні аспекти цього положення використовуються в достатній мірі.

На жаль, в Україні наявні різноманітні чинники, що ускладнюють розвиток туризму. Серед обмежуючих факторів, які негативно впливають на розвиток геотуризму, можна вказати: агресію Російської Федерації на території України, економічні кризи, зростання зовнішньої заборгованості, політичну та фінансову нестабільність, підвищення цін на товари, зменшення

рівня особистого споживання, високий рівень військовизації економіки, безробіття, страйки, злочинність, екологічні кризи, катастрофи та аварії, недоцільне природоохоронне та туристичне законодавство, складні фіскальні та бюрократичні формальності, порушення зобов'язань туристичними фірмами, шахрайство, банкрутство туристичних підприємств тощо.

Туристичний ринок, подібно до інших ринків, функціонує на основі законів попиту і пропозиції. З висновків, представлених у двох розділах, можна зробити висновок, що найбільш популярні серед туристів області - це Київська, Одеська та Карпатська. Інші області мають менший потік туристів.

Для західних прикордонних регіонів України туризм і рекреація традиційно залишаються одними з найбільш перспективних галузей економіки, обладнаних необхідними ресурсами та сприятливими умовами для розвитку. Проте, незважаючи на ці сприятливі умови, туристично-рекреаційний та природно-ресурсний потенціал цих територій використовується не в повній мірі.

РОЗДІЛ 3.

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТА ОПТИМІЗАЦІЯ ГЕОГРАФІЧНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

3.1. Проблеми та перешкоди для розвитку туристично-географічних систем України

Останнім десятиліттям рекреація стала однією з провідних галузей світового господарства, яка, крім соціально-економічного, має важливе лікувально-рекреаційне, політичне, екологічне та освітнє значення.

Туризм, зокрема, у різних своїх проявах став невід'ємною частиною життя понад 1/3 частини людства, а участь у туристичній діяльності можна розглядати як складову якості соціального статусу. Проте туристична галузь в Україні спрямована переважно на вивезення туристів за її межі, що фактично є ознакою втрати капіталу для держави та відповідно подальше ускладнення теперішньої соціально-економічної ситуації в державі.

Саме тому, актуальним завданням економіко-географічної науки сьогодні є здійснення комплексних досліджень, з метою вирішення проблем освоєння потенційно нових рекреаційних територій, відновлення старих і стимулювання діяльності існуючих рекреаційних об'єктів, підвищення престижу внутрішнього та міжнародного в'їзного туризму [35].

Рекреаційна галузь є важливою складовою розвитку господарського комплексу багатьох регіонів України, особливо тих, що мають значний ресурсний потенціал. У нашій країні є регіони, які характеризуються потужним природно-рекреаційним та історико-культурним туристичним потенціалом. Проте розвиток інфраструктурних об'єктів окремих регіонів, що має підвищити привабливість туристичних об'єктів, поки що не сприяє реалізації потужного потенціалу розвитку рекреаційного господарства.

Анексія Криму Російською Федерацією та проведення антитерористичної операції на сході України, а зараз і повномасштабне

вторгнення, негативно вплинули на позитивну динаміку розвитку туристичної галузі у регіонах України, Більш ніж вдвічі скоротилася кількість туристів, обслужених туристичними підприємствами, у 8 разів – кількість іноземних туристів, скоротився й внутрішній туристичний потік [32].

Подолання економічної кризи в значній мірі залежить від ефективного використання рекреаційних ресурсів на місцевому рівні, розвитку обслуговування, створення сприятливого інвестиційного клімату та підтримки інноваційних проєктів.

Ще однією проблемою у розвитку туризму є застаріла матеріально-технічна база туристично-рекреаційних об'єктів, яка не відповідає сучасним вимогам і потребує значних капіталовкладень для переоснащення та модернізації. Збільшення туристичних потоків прямо пов'язано з організацією розміщення туристів і будівництвом сучасних закладів обслуговування туристів. Потенціал розвитку туризму в регіонах залишається недостатньо експлуатованим.

Рівень забезпеченості автомобільних доріг туристичною, сервісною та інформаційною інфраструктурою є недостатнім (відсутність рекламних щитів та єдиної системи маркування автошляхів щодо об'єктів туризму). Розвиток туризму в регіонах обмежується недостатньою кількістю закладів відпочинку та розваг, облаштованих місць короткочасного відпочинку туристів, поганим станом доріг, відсутністю під'їздів до багатьох популярних туристичних об'єктів та поганим станом більшості пам'яток культурної спадщини. Також існує недостатня забезпеченість туристичної галузі висококваліфікованими спеціалістами та відсутність системного рекламного та інформаційного забезпечення.

Оптимальним умовою для розвитку рекреації в регіонах є наявність сучасної інфраструктури, об'єкти якої забезпечують комфортне обслуговування відпочиваючих. Реконструкція транспортних комунікацій на європейський рівень і будівництво сучасних готельно-ресторанних комплексів мають важливе значення. Упорядкування медичного

обслуговування та забезпечення транспортної доступності до медичних установ також мають ключове значення. Вирішення цих проблем є надзвичайно актуальним завданням на сучасному етапі [33].

3.2. Стратегії оптимізації та модернізації географічної системи туризму в Україні

Україна має вдале географічне розташування, значні природні і мінеральні ресурси, велику історичну і культурну спадщину та економічні можливості для розвитку різних видів як внутрішнього так і міжнародного туризму, оздоровлення та повноцінного відпочинку для жителів району, та гостей краю, створення сучасної туристичної інфраструктури.

Лідерська роль належить новаторському підходу до формування туристичного продукту, забезпеченню інфраструктури туризму та застосуванню кластерного підходу у розвитку туризму. Це передбачає, насамперед, модернізацію туристично-рекреаційної інфраструктури та супутніх галузей.

Використовувати наявні можливості для розвитку бізнес-, оздоровчого, спортивного та інших активних форм туризму. З урахуванням попиту на внутрішньому туристичному ринку, особлива увага буде приділятися розбудові туристично-рекреаційної інфраструктури, орієнтованої на використання туристично-екскурсійного та природно-рекреаційного потенціалу регіону.

Необхідно провести роботу щодо:

- встановлення необхідних дорожніх знаків, вказівників напрямку руху до пам'яток культурної спадщини і природо - заповідного фонду, які є об'єктами зацікавлення туристів, та рекламних щитів;

- облаштування місць для зупинки та відпочинку туристів;

- реставрації та проведення протиаварійних робіт на об'єктах культурної спадщини;

- продовжити роботу щодо створення мережі туристичних інформаційних центрів (пунктів) у населених пунктах зі значною щільністю розміщення туристичних об'єктів, які здійснюватимуть реалізацію та просування туристичних продуктів на туристичних ринках;
- посилення роботи щодо розвитку екологічного туризму;
- сприяти популяризації туристично - екскурсійної привабливості відповідних територій, у тому числі шляхом активізації роботи місцевих туристичних інтернет - ресурсів;
- сприяти відродженню осередків традиційної народної творчості, художніх промислів і ремесел, які є основою для проведення фестивальних заходів:
- впровадження сучасних методів організації рекламно-презентаційної діяльності;
- підвищення ефективності використання рекреаційних ресурсів та об'єктів історико-культурної спадщини;
- створення сучасної дорожньої інфраструктури на ключових туристичних маршрутах;
- реалізація інвестиційних проєктів;
- реконструкція та модернізація санаторно-курортних, відпочинкових і туристичних закладів;
- підвищення якості та розширення асортименту туристичних послуг;
- організація екскурсійної та туристично-оздоровчої діяльності серед всіх вікових груп населення, особливо дітей, підлітків та молоді [25].

Потужний природно - ресурсний, суспільно - історичний потенціал, його раціональне та повноцінне використання в Україні є передумовами забезпечення його стабільного та стрімкого соціально - економічного розвитку. Основні передумови розвитку туристичної галузі найоб'єктивніше відображає SWOT – аналіз (Таблиця 3.1).

SWOT - аналіз туристичної галузі України

<p>1. Сильні сторони Вигідне суспільно-географічне положення; Значний природно-рекреаційний потенціал; велика кількість суспільно - історичних пам'яток; поширення фестивальних заходів як виняткових туристичних продуктів; комунікаційна доступність; наявність програми розвитку туризму; збільшення конкуренції на ринку туристично - рекреаційних послуг; активність населення стосовно розвитку туристичної галузі.</p>	<p>2. Слабкі сторони Невисокий рівень розвитку туристичної інфраструктури; недостатній рівень реклами та проінформованості населення стосовно туристичних програм; недостатній рівень кваліфікації працівників туристичної сфери; відсутність державних програм збереження та відновлення унікальних туристичних пам'яток; високий рівень дигресії популярних туристичних ресурсів і територій; низький рівень попиту на туристичний продукт; малий відсоток переймання закордонного досвіду в процесі використання туристичних ресурсів.</p>
<p>3. Можливості Використання географічного положення для збільшення міжобласних туристичних потоків; залучення природного потенціалу для оптимізації сільського зеленого, екологічного та інших видів туризму; використання історико - культурних об'єктів до нових пізнавальних та розважальних туристично -</p>	<p>4. Загрози (перешкоди) Недофінансування з державного бюджету нових туристичних програм; скорочення кількості іноземних туристів через незадовільність туристичної інфраструктури та неналежний рівень надання туристичних послуг; невисокий рівень заробітної плати у туристичній сфері; занепад історико</p>

<p>рекреаційних проєктів; облаштування закладів розміщення та відпочинку в місцях із туристичними атракціями; запровадження новітніх технологій у процесі туричної та рекреаційної діяльності; покращення транспортної інфраструктури, що дасть змогу збільшити кількість пасажироперевезень у межах туристично-географічних систем; примноження кількості готельних закладів та агросадиб, що дасть можливість здійснювати довготривалий відпочинок неподалік територій, які є привабливими для туристів; формування якісного туристичного продукту у зв'язку зі збільшенням конкуренції на ринку туристичних послуг.</p>	<p>- культурних об'єктів у випадку коли вони не використовуються ; спад туристичних потоків через невисокий рівень маркетингу туристичної галузі; надмірна експлуатація вичерпних природно-рекреаційних ресурсів.</p>
--	---

Із цього аналізу видно, що переваг та можливостей для розвитку рекреаційної діяльності в Україні більше, ніж недоліків та викликів. Реалізація цих можливостей вимагає значних інвестицій та підтримки з боку держави. Однак такий підхід в майбутньому може призвести до позитивного соціально-економічного впливу як для всієї країни, так і для окремих населених пунктів.

Іншим важливим напрямком для розвитку туристично-рекреаційної діяльності є стимулювання іноземного, зокрема в'їзного туризму, що дозволить забезпечити стабільні фінансові внески до бюджету [25].

Проаналізувавши дані за перше півріччя 2021 року, можна зауважити ріст кількості відвідувачів до України на 9% в порівнянні з другим півріччям 2020 року. За цей рік ми прийняли півтора мільйони осіб з різних країн, однак цей показник на 31% менше в порівнянні з аналогічним періодом минулого року (тоді кількість іноземців в Україні становила 2 млн) та на 75% менше за показник аналогічного періоду 2019 року, коли кількість іноземних гостей досягла майже 6 мільйонів. Спостерігаємо значний приріст відвідувачів за другий квартал 2021 року, їхня кількість в 4 рази перевищила кількість осіб, прийнятих за відповідний період 2020 року і сягнула 3,4 млн.

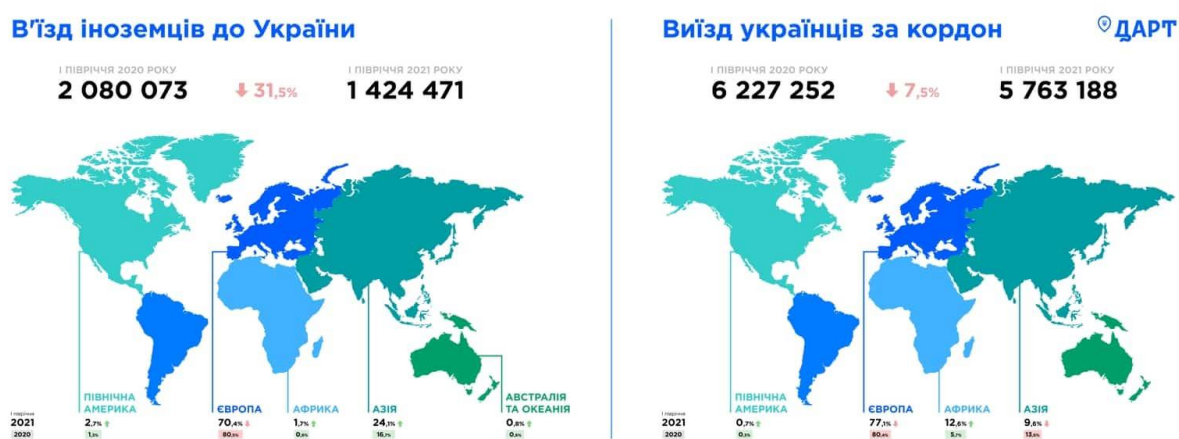

Рис.3.1 Статистика в'їзду та виїзду з України [20].

Але якщо ми говоримо про 2022 рік, то спостерігається шквальний спад в'їзних туристів та приріст виїзних.

Враховуючи, що туризм взаємодіє з понад 50 галузями економіки у регіоні, зокрема транспортом, торгівлею, будівництвом і сільським господарством, і вважається перспективним напрямом для реструктуризації економіки, його розвиток у цьому районі є обґрунтованим.

Аналіз, проведений Всесвітньою туристичною організацією, підтверджує, що більшість країн світу реалізує свою державну туристичну політику через центральні органи виконавчої влади, такі як національні туристичні організації та інші установи, як і за допомогою правових

регулювань. Така політика охоплює підтримку туристичної інфраструктури та визначення міжнародних стратегій. Відзначено, що туристична політика має загальні ознаки звичайної політики держави. У той же час вона також піддана впливу специфічних факторів, таких як природні умови країни, розвиток транспортної системи, соціальні аспекти (умови проживання населення, система відпусток), а також економічні фактори, пов'язані з розвитком туристичної сфери (стабільні валютно-фінансові відносини, зовнішньоекономічні відносини), а також правові аспекти, що регулюють створення та функціонування туристичного законодавства.

Механізм реалізації туристичної політики держави охоплює такі ключові елементи (Рис.3.1)

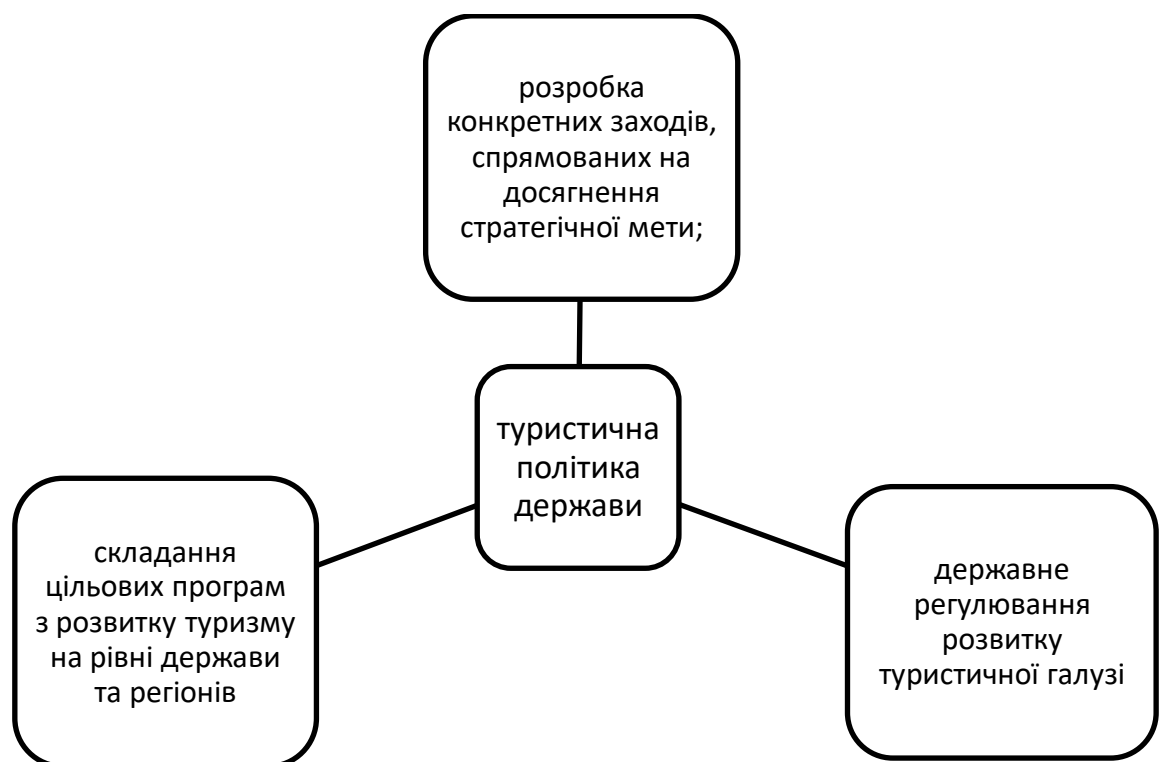

Рис.3.1 Ключові елементи механізму реалізації туристичної політики держави [20].

Отже, державне керівництво розвитком туристичної галузі входить до механізмів втілення державної політики у галузі туризму. Позитивна динаміка змін кількісних та якісних показників туризму, таких як збільшення туристичних потоків, внесків до державного та місцевих бюджетів, підвищення рівня зайнятості в галузі туризму, свідчить про успішний розвиток цієї галузі [20].

Однак проблема державного регулювання туристичної галузі полягає в необхідності визначення основних тенденцій розвитку туризму та впровадженні відповідних заходів для інтеграції України в міжнародний ринок туристичних послуг, з урахуванням реальних можливостей країни. Крім того, слід передбачити повноваження та активну участь держави в регулюванні туристичного ринку, оскільки він визначає основні умови функціонування суб'єктів туристичної діяльності на національному та міжнародному рівнях.

Розробка стратегії розвитку туристичної галузі та створення умов для її успішної реалізації є складним завданням. Для ефективного вирішення цього завдання та уникнення політичних помилок розумно використовувати досвід інших країн.

Каталізатором регіональної економіки виступає туризм, який здатний залучати до процесу регіонального розвитку не лише різноманітні рекреаційні ресурси, а й більш ефективно використовувати соціально-культурний, виробничий, екологічний, науково-технічний потенціал певної території території.

Розвиток регіону, в тому числі, туризму та рекреації, є результатом вдалого використання наявного внутрішнього потенціалу території. Суть цього процесу полягає у перенесенні акценту з прямого державного управління та регулювання регіонального туристично-рекреаційного розвитку на: стимулювання формування автономного механізму регулювання в регіонах; активізація підприємницького елементу, діяльності фізичних осіб у забезпеченні такого розвитку, створення умов для ефективної взаємодії

органів державної влади, місцевого самоврядування та приватного сектору щодо розвитку туризму через різні механізми. Загалом у забезпеченні розвитку туризму в зарубіжних країнах виділяють три типи моделей участі держави в регулюванні цього процесу (табл.3.2) [10].

Таблиця 3.2

Зарубіжні моделі державної участі у регулюванні процесу розвитку туризму [10].

Перша модель	Друга модель	Третя модель («європейська»)
<p>Перша модель полягає у відсутності центральної державної туристичної адміністрації, необхідні питання для розвитку галузі вирішуються на місцевому рівні на засадах та принципах ринкової "самоорганізації". Урядові органи використовують таку модель у тих випадках, коли туризм національній економіці не дуже потрібний, або коли суб'єкти туристичного ринку займають сильні позиції, тобто мають можливість вирішувати свої проблеми без участі держави (така модель управління сферою туризму, наприклад, діє в США).</p>	<p>Друга модель вимагає наявності сильного центрального органу - міністерства, яке буде контролювати діяльність організацій туристичної сфери в країні. Для її реалізації необхідні: значні капіталовкладення в туристичну галузь, її інфраструктуру (така модель управління туристичною сферою діє в Єгипті, Туреччині та ін. країнах, для яких туризм є суттєвим джерелом валютних надходжень у бюджет).</p>	<p>Третя модель («європейська») переважає в розвинених європейських державах (наприклад у таких країнах як: Великобританія, Італія, Ірландія, Норвегія). Ця модель характеризується тим, що питання розвитку туристичної діяльності вирішуються певним відповідним багатогалузевим міністерством. Структурний підрозділ міністерства, що відповідає за розвиток туризму в країні, здійснює свою діяльність у двох напрямках: вирішує або регламентує загальні питання державного регулювання та спрямовує й координує маркетингову діяльність інших суб'єктів регулювання туристичної сфери і надання туристичних послуг.</p>

Європейська модель є найбільш прийнятною та доречною для України. Її особливості мають місце у сфері розвитку туризму, і зараз ця модель розвивається та поступово утверджується в Україні [10].

Отже, перед туристичною галуззю України постає ряд проблем, які вимагають вирішення через удосконалення системи та механізмів її державного регулювання. Для забезпечення регіонального розвитку туризму важливо чітко розподіляти повноваження між центральними та регіональними галузевими органами влади, а також між органами виконавчої влади та місцевим самоврядуванням. Доцільно передавати органам місцевого самоврядування повноваження з розвитку місцевого туризму, такі як створення регіональних туристичних корпорацій, туристично-інформаційних центрів, розвиток інфраструктури та залучення інвестицій. Для ефективної реалізації делегованих повноважень може бути корисно створити робочу групу спеціалістів на рівні центрального органу виконавчої влади, яка відповідатиме за питання туристичної галузі. Ця група, враховуючи нормативно-правову базу України та зарубіжний досвід, розробить конкретний план заходів для кожного окремого туристичного регіону та забезпечить можливість його впровадження [20].

Сфера туризму стала однією з інтенсивно розвиваючих ланок економік багатьох країн, і роль туризму як активного виду відпочинку лише збільшується. Географія туризму постійно розширюється, з'являються нові напрями та види. У зв'язку з поточним фінансовим становищем на світовому ринку можна передбачити динамічний розвиток внутрішнього сектора, що призведе до зростання попиту на різні види відпочинку в межах країни.

Екологічний туризм набуває все більшого поширення і визначається як один з ключових сегментів туристичної сфери. Її актуальність пояснюється тим, що експерти вважають, що в найближчому майбутньому цей вид туризму повинен отримати пріоритетний розвиток. Екологічний туризм спрямований на бережливе та раціональне використання природних та історико-культурних об'єктів, сприяє формуванню екологічного світогляду та допомагає уникнути

негативних наслідків масового туризму. Крім того, екологічний туризм сприяє соціально-економічному розвитку регіонів. Запит на цей вид туризму пояснюється, в першу чергу, бажанням громадян взаємодіяти з природою.

Екологічний туризм означає подорожі з відповідальністю перед навколишнім середовищем і збереженням непошкоджених природних територій. Відмінні риси цього виду туризму полягають в тому, що він може запобігати негативному впливу на природу і стимулювати туроператорів і туристів до участі в охороні природи та соціально-економічному розвитку.

Екологічний туризм є єдиним напрямком в індустрії туризму, який дбає про збереження свого основного ресурсу - природного середовища або його окремих компонентів, таких як пам'ятки природи, певні види тварин чи рослин [31].

Якщо екотуризм спирається переважно на біорізноманіття, то в основі геотуризму лежить георізноманіття геологічних структур (розломів, складок, стратифікацій, нашарувань), мінералів, гірських порід, скам'янілостей та форм рельєфу.

ТГС тісно пов'язана з охороною геоспадщини: багато таких об'єктів одночасно перебувають під державною охороною. Для таких випадків на цих атракціях запроваджується спеціальний режим їхнього відвідування – обмежується доступ до цих об'єктів чи окремих їхніх частин. Туристичний рух скеровують за чітко визначеною і промаркованою трасою, також контролюється туристичне навантаження та використовуються всі інші наявні можливі та способи для найменшого втручання людини та їх збереження.

Отже, одним з інноваційних напрямів у туризмі на сучасному етапі розвитку національної економіки можемо вважати такий вид туризму. Особливістю цього виду туризму є те, що розвиваючи його можна підтримувати та посилювати ідентичність території, враховуючи її геологію, оточуюче середовище, культуру, естетику, спадщину та добробут населення.

Розгляд розвитку цього типу туризму можна базувати на ресурсовикористанні, залежно від того, чи є основою природні або культурні

ресурси для цього виду туризму. Таким чином, розвиток культурного і історичного туризму може відбуватися в контексті розвитку геотуризму. Одночасно культурно-пізнавальний туризм набуває актуальності на регіональному та національному рівнях, маючи вплив на соціально-економічну сферу, екологічний стан, зовнішньоекономічну діяльність та навіть на міжнародні відносини.

Під культурно-пізнавальним туризмом розуміється сукупність популярних історичних, пам'ятних та географічних місць, які є культурним надбанням регіону чи країни та доступні для широкого кола людей, сприяючи при цьому реалізації освітньої функції туризму. Метою такого туризму є ознайомлення та популяризація серед населення видатних культурних, історичних та мистецьких об'єктів, а також етнічних особливостей народонаселення.

Виділяють чотири основні напрями культурно-пізнавального туризму, до яких відносять: історико-археологічний туризм; етнографічно-краєзнавчий туризм; архітектурно-історичний туризм; симпозиумний туризм. Цей перелік основних напрямів повністю відображає наявну історичну спадщину регіонів України, що є основою для формування та розвитку туризму.

Україна поєднує ряд природних, історичних та культурних чинників, що є основою для розвитку туристичної сфери, використовуючи повністю наявний потенціал. Регіони країни володіють значним культурно-історичним потенціалом, який може задовольнити потреби як внутрішніх споживачів, так і туристів з інших країн [19].

В процесі розвитку туристичних об'єктів невід'ємним компонентом є і формування культурного та історичного туризму з метою ще більшого охоплення туристичних мас, а отже збільшення надходження коштів до бюджету.

ТГС та геотуризм стає однією з основних форм туризму та сприяє піднесенню науки про Землю в суспільстві. Поєднання музейної діяльності з

туризмом відкриває нові можливості та перспективи, зокрема, у створенні в Україні мережі геопарків [39].

Висновки до розділу 3

Туристична галузь є ваговою складовою розвитку господарського комплексу багатьох регіонів України, а особливо тих, які мають значний ресурсний потенціал. В нашій країні є райони, що характеризуються потужним природно - рекреаційним та історико-культурним туристичним потенціалом.

Проте, в нашій державі існують чинники, які сповільнюють розвиток туризму в регіонах з великим туристичним потенціалом, такі як недостатня кількість закладів для відпочинку та розваг, неадекватно облаштовані місця короткочасного відпочинку для туристів, неякісний стан доріг та відсутність доступу до багатьох популярних туристичних об'єктів. Також важливо відзначити незадовільний стан більшості культурних пам'яток, недостатню кількість висококваліфікованих спеціалістів у сфері туризму та відсутність системного рекламного та інформаційного супроводу.

Отже, перед туристичною галуззю України стоять численні проблеми, які потребують вирішення за допомогою вдосконалення системи та механізмів її державного регулювання. Умовою регіонального розвитку туризму є чіткий розподіл повноважень між центральними та регіональними органами влади, а також між органами виконавчої влади та місцевим самоврядуванням. Розумним є делегування повноважень органам місцевого самоврядування для розвитку місцевого туризму.

У сучасний період туризм є інтенсивно розвиваючою галуззю економіки. Популярність туризму як активного відпочинку постійно зростає, його географія розширюється, і з'являються нові напрями та види туризму. З огляду на фінансовий стан справ на світовому ринку можна передбачити динамічний розвиток внутрішнього сектора.

Таким чином, у процесі розвитку ТГС важливим елементом є формування екологічного, культурного та історичного туризму з метою привертання більшої кількості туристів та збільшення надходжень коштів до бюджету.

ВИСНОВКИ

Перетворившись на одну з провідних галузей світової економіки, туризм відіграє нині дедалі помітнішу роль також в інших сферах, зокрема соціальной, культурній, політичній, сфері міждержавних відносин.

З розвитком наукового знання про туризм його дедалі частіше розглядають як системний об'єкт. Моделі систем туризму були запропоновані в межах різних наукових напрямів, що підтверджує багатоаспектність туризму. Застосування системного підходу у вивченні туризму є теоретично обґрунтованим і практично орієнтованим, оскільки дає змогу визначити шляхи, форми й наслідки взаємовпливів у системі туризму на будь-якому ієрархічному рівні, що у свою чергу дає можливість підвищити ефективність управління функціонуванням туристичної сфери.

1. При написанні дипломної роботи, ми визначили різні підходи вчених, які трактують сферу туризму як певну систему. Опираючись на різні підходи, можна сказати, що термін «туристично-географічна система» являє собою географічне утворення, систем різного рівня, що складаються з цілісної множини взаємопов'язаних, взаємодіючих компонентів пов'язаних з туристичною діяльністю.

Класифікація туристично-географічних систем характеризується певними особливостями, які виражаються у територіальних масштабах; наборі, асортименті або вигляді туристичних продуктів та послуг; величині та структурі туристичного потенціалу; ступені внутрішньої цілісності; рівні впорядкованості та керованості.

2. Нами було проаналізовано основні туристично-географічні системи України. Однією з найбільших туристичних територіальних систем України є туристичний комплекс Карпатського регіону, як один з найбільш освоєних районів країни, що має надзвичайно вигідне географічне положення в поєднанні з багатою природно-ресурсною базою і значним трудовим

потенціалом. Також великою туристично-географічною системою є Крим, Одещина, Київщина та інші регіони, які мають потенціал та природні ресурси.

3. При написанні роботи, ми встановили особливості регіонального розподілу туристичних потоків в Україні. Туристичний ринок, як і всі інші ринки, функціонує на основі дії законів попиту і пропозиції. З даних наведених у 2 розділі, можемо зробити висновок, що найпопулярніші області серед туристів це Київська, Одеська та Карпатський регіон, решту областей мають менший потік туристів.

4. Ми визначили чинники, які впливають на формування туристично-географічних систем Туристично-географічне положення України можна вважати вигідним, оскільки Україна знаходиться в одному із світових центрів «постачання» туристів – Європі. Також наявною є хороша транспортна забезпеченість та тісна співпраця з країнами-сусідами, хоча не всі позитивні аспекти цього положення використовуються в достатній мірі.

На даний момент в Україні існує низка чинників, які ускладнюють розвиток туризму. Серед цих негативних впливових факторів на геотуризм виділяються: агресія Російської Федерації, економічні кризи, збільшення зовнішнього боргу, нестабільність на політичному та фінансовому рівні, підвищення цін на споживчі товари, зниження рівня особистого споживання, високий рівень військової напруженості в економіці, безробіття, страйки, злочинність, екологічні кризи, аварії та катастрофи, недоцільне та недорозвинене екологічне та туристичне законодавство і т.д.

5. Обґрунтовано шляхи оптимізації та модернізації географічної системи туризму в Україні. Визначено, що провідна роль належить інноваційному підходу до формування туристичного продукту, інфраструктурному забезпеченню туризму та кластерному підходу до розвитку туризму, що, насамперед, має відобразитися в модернізації туристичного рекреаційна інфраструктура та сфери діяльності, пов'язані з туризмом.

Використовувати наявні можливості для розвитку різних видів туризму. Враховуючи попит на внутрішньому туристичному ринку, пріоритет

надаватиметься розвитку туристично-рекреаційної інфраструктури, спрямованої на використання туристично-екскурсійного та природно-рекреаційного потенціалу регіонів.

Ми здійснили SWOT-аналіз, з якого випливає, що сильних сторін і можливостей для розвитку рекреаційної діяльності в Україні більше, ніж слабких сторін і перешкод. Для реалізації цих можливостей потрібні значні капіталовкладення та підтримка з боку держави. Однак така стратегія відкриває перспективу отримання позитивного соціально-економічного ефекту у майбутньому.

Визначена роль державного управління у розвитку географічного туризму. Проблема державного регулювання туристичної галузі полягає у визначенні основних тенденцій розвитку туризму та здійсненні відповідних кроків для інтеграції України в міжнародний ринок туристичних послуг з урахуванням реальних можливостей. Крім того, необхідно передбачити повноваження та участь держави в регулюванні туристичного ринку, оскільки він визначає основні умови для функціонування суб'єктів туристичної діяльності на національному та міжнародному рівнях.

Встановлено, що для України найбільш прийнятною та доцільною є європейська модель участі держави в регулюванні розвитку туризму. Ця модель розвивається та утверджується в Україні і визначає особливості у сфері розвитку туризму.

Отже, перед туристичною галуззю України стоїть низка проблем, які вимагають вирішення через вдосконалення системи та механізмів державного регулювання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Безугла Л. С. Потенціал розвитку екотуризму за соціально-економічними критеріями. Теорія та методологія формування інвестиційно-фінансової стратегії розвитку суб'єктів національного господарства : кол. монографія / за ред. Л. М. Савчук, А. В. Череп. – Дніпро : Журфонд, 2019. С. 359-367.
2. Бейдик О. О. Рекреаційно-туристичні ресурси України: методологія та методи аналізу, термінологія, районування. Київ: ВПЦ "Київ. ун-т", 2001. 395 с.
3. Борисюк О.А. Географічний регіон як об'єкт туристичного маркетингу / Борисюк О.А., Дудник І.М., Беркова О.П. // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Географія. – 2019. – Вип. 4 (74). – С. 23-31.
4. Височан О. С. Туризм як система. //Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. 2014. № 797. С. 25-38
5. Географія туризму як наука та навчальна дисципліна. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua>
6. Географія туризму. URL: <https://scholar.googleusercontent.com>
7. Геотуризм: практика і досвід. Матеріали III міжнародної науково-практичної конференції (26-28 квітня 2018, Львів). – Львів: Каменяр, 2018. — 256 с.
8. Герасименко В.Г. Розвиток теорії системного походу стосовно дослідження сфери туризму. Вісник національної академії туризму. 2013. № 2 (26). С. 11-15
9. Державна служба статистики України. URL: <https://ukrstat.gov.ua>
10. Должикова-Поліщук Л. В. Особливості та тенденції управління туристичною діяльністю. //Актуальні проблеми економіки. 2014. № 9. С. 103 – 112.

11. Дудник І., Борсюк О., Сайчук В. Географічна інтерпретація туристичного процесу. // Економічна та соціальна географія. – Київ, 2023. – Вип. 89.
12. Дудник І., Пестушко В., Сайчук В. Особливості туристичних дестинацій локального рівня як географічних об'єктів. // Рекреаційна географія і туризм. Наукові записки. №1. Кривий Ріг 2023
13. Дудник І.М., Борисюк О.А. Регіональні системи туристичних послуг: методологічний аспект. // Регіон 2019: стратегія оптимального розвитку: міжнародна науково-практична конференція, 16-17 жовтня 2019 р. Харків.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2019р.– С.26-29
14. Дудник, І. М. Концепція туристично-географічної системи як методологічний засіб дослідження регіонального розвитку туризму. // Актуальні проблеми міжнародних відносин і регіональних досліджень. За ред. В. Лажніка. Луцьк: Вежа-Друк. С. 303-306
15. Єрмаченко В. Є. Нерівномірність регіонального розвитку як чинник формування туристичних потоків в Україні. // Регіональна економіка № 1. Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця. 2021
16. Квасній Л. Г., Паславська В. В. Особливості розвитку туризму в Україні: регіональний аспект. // Інститут підприємництва та перспективних технологій НУ «Львівська політехніка». Випуск 1(65) Серія «Економіка». 2014 р
17. Коржилов Л.І. Туризм в Україні: класифікація та види. // Ефективна економіка № 9, Харківський національний економічний університет ім. Семена Кузнеця. 2014
18. Коцан Н., Коцан Р., Сахнюк А. Методологічні основи дослідження туризму в регіоні. // Політичні інститути та процеси, 1 (9), Національний університет «Львівська політехніка». 2021
19. Культурно-пізнавальний туризм: стан та перспективи розвитку. URL: <http://scholar.googleusercontent.com>

20. Черевичко Т. В. Туризм як система: методологія дослідження / Т. В. Черевичко // Концепт, 2015. URL.: <http://e-kon-cept.ru/2015/15224.htm>. – ISSN 2304–120X.]
21. Мальська М. П., Антонюк Н. В. Напрямки удосконалення державного регулювання розвитку туристичних послуг. //Географія та туризм. 2017.
22. Методи дослідження туристичної сфери. URL: <https://relint.vnu.edu.ua>
23. Методологія туризмознавства : географічні аспекти: [монографія] /За заг. ред. д.геогр.н. Дудника І.М. Київ, 2023. 374 с
24. Мігущенко Ю.В. Механізми підвищення ефективності використання туристичного потенціалу прикордонних західних регіонів України // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Львів. 2015
25. Одеський регіон – туристична дестинація. URL: <http://eprints.library.odku.edu.ua>
26. Основні напрямки оптимізації рекреаційного господарства. URL: <https://geography.lnu.edu.ua>
27. Охріменко А. Г. Національна туристична система : монографія / А. Г. Охріменко. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2019. 592 с.
28. Оцінка туристично-рекреаційного потенціалу регіону : монографія / за заг. ред. В. Г. Герасименко. Одеса : ОНЕУ, 2016. 262 с.
29. Панькович П.М. Рекреаційно-туристичний потенціал західного регіону України: матеріали Науково-практичної конференції молодих учених «Університет економіки та права «КРОК». 2016
30. Підгірна В. І. Функціонування та фактори формування регіонального туристичного ринку України в умовах децентралізації економічних відносин. //Стратегія розвитку України: науковий журнал. №2 Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. 2018
31. Покоłodна М. П Туристські ресурси України : підручник. Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2019.
32. Потенціал розвитку екотуризму за соціально-економічними критеріями. URL: <https://dspace.dsau.dp.ua>

33. Проблеми та перспективи розвитку туристичної галузі. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua>
34. Пушкар Б.Т., Пушкар З.М. Територіальна організація рекреаційного господарства регіону. Тернопіль: «Вектор», 2014. С. – 34-112.
35. Рекреаційна географія і туризм. URL: <https://scholar.googleusercontent.com>
36. Рекреаційний потенціал України URL: <https://scholar.googleusercontent.com>
37. Суспільно-економічні чинники розвитку геотуризму туризму. URL: <https://buklib.net>
38. Територіальні системи туристичних послуг. URL: <https://dspace.nau.edu.ua>
39. Туризм в Україні. URL: <https://scholar.googleusercontent.com>
40. Туристичний бренд як чинник формування позитивного іміджу територіальних громад: зб. матеріалів II Всеукр. наук.- практ. конф. (м. Гайворон, 26-28 трав. 2023 р.). Умань: Візаві, 2023. 267 с.
41. Туристичний рейтинг регіонів України URL.: <https://dspace.nau.edu.ua>
42. Туристичні регіони України. URL: <https://scholar.googleusercontent.com>
43. Туристично-географічні системи URL.: . <http://www.irbis-nbu.gov.ua>
44. Туристські ресурси Криму. URL: <https://eprints.kname.edu.ua>
45. Урядовий портал «Стратегія розвитку туризму та курортів на період до 2026 року» 16 березня 2017 року. URL: <https://www.kmu.gov.ua>
46. Филюк Г. М. Особливості трансформації ринкових структур у транзитивній економіці / Г. М. Филюк // Теоретичні та прикладні питання економіки : зб. наук. праць. 2011. № 24. С. 196–204.
47. Фоміцька Н. В. Специфіка застосування системного підходу в державному управлінні / Н. В. Фоміцька // Державне управління. 2014. № 1. URL.: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2014-2/doc/1/05.pdf>.
48. World Trade Organization (WTO). Офіційний сайт. URL.: <https://www.wto.org>.

ДОДАТКИ

Додаток А

Курорт Трускавець

Додаток Б

Карпатський біосферний заповідник

Гірськолижний курорт «Буковель»

Кримські гори

Центри різного виду туризму на Одещині

Екотуризм

- 1 Ландшафтний заказник державного значення «Савранський ліс»
- 2 Регіональний ландшафтний парк «Тилігульський»
- 3 Куяльницький лиман
- 4 Нижньодністровський національний природний парк
- 5 Національний природний парк «Тузовські лимани»
- 6 Дунайський біосферний заповідник
- 7 «Нульовий кілометр» на Дельоковій косі
- 8 Острів Малий Татари
- 9 Озера Яллуз та озеро Катул
- 10 Екологічний парк «Картал»

Релігійний туризм

- 21 Церква дерев'яна Покровська
- 22 Успенський собор
- 23 Вірменська церква Успішя Пречистої Богородиці
- 24 Підземна церква Іоанна Сучавського
- 25 Болгарська церква (Свято-Георгіївська церква)
- 26 Свято-Вознесенський собор
- 27 Свято-Миколаївська церква
- 28 Спасо-Преображенський собор
- 29 Свято-Покровський кафедральний собор
- 30 Храм Різдва Пресвятої Богородиці

Спортивний туризм

- 41 Спортивно-оздоровчий комплекс «Action city»
- 42 Фізкультурно-спортивний комплекс «Олімп»
- 43 Кіно-спортивний клуб «EquiLife»
- 44 Kite Club Odessa
- 45 Спортивний Аеродром «Гідропорт»
- 46 Кіно-спортивний клуб «Богнатова»
- 47 Водно-спортивний реабілітаційний центр «Олімп» (ВСПЦ «Олімп»)
- 48 Рекреаційний комплекс «Три Карася»
- 49 Кіно-спортивний клуб «Золота грива»
- 50 Аквапарк «Затока»

Гастротуризм

- 61 Національний науковий центр «Інститут виноградарства і виноробства імені В. Е. Таїрова»
- 62 Коньячний завод «Шустов»
- 63 ТМ «Grande Vallée»
- 64 Центр культури вина «Шабон»
- 65 «Європейська Сироварня»
- 66 Болградський виноробний завод
- 67 Механа «Балканські ястія»
- 68 Виноробня «Колоніст»
- 69 Винний погріб «VINARIA»
- 70 Виноробня «Don Alejandro Winery»

Історико-культурний туризм

- 11 Замок Курсівіс
- 12 Аккерманська фортеця
- 13 Місто Тіра
- 14 Сарматський склеп
- 15 Білгород-Дністровський краєзнавчий музей
- 16 Одеські катакомби
- 17 Палац-садиба Дубецьких-Панкєєвих («Лігво вовка»)
- 18 Історичний музей О.В. Суворова
- 19 Діорама «Штурм фортеці Ізмаїл»
- 20 Краєзнавчий музей м. Вилкове

Зелений туризм

- 31 «Садиба на Кодимі»
- 32 Еко-етнохата «Білочі»
- 33 Заповідне угіддя «Рідна Природа»
- 34 Садиба «Козацька Родина»
- 35 Сон на вулицях «Алі-Сон»
- 36 Зелений Туризм у Нижньодністровському регіоні
- 37 Фрунзушка-Нова
- 38 Садиба сільського зеленого туризму «У Маланки»
- 39 Зелений туризм у м.Вилкове
- 40 Заміський комплекс «Світлиця»

Розважальний туризм

- 51 Кодима
- 52 Саврань
- 53 Южне
- 54 Чорноморськ
- 55 Затока
- 56 Лебедівка
- 57 Грибівка
- 58 Кароліно-Бугаз
- 59 Сергіївка
- 60 Вилкове

Івент-туризм

Кількість колективних засобів розміщення: готелів та аналогічних засобів розміщення та спеціалізованих засобів розміщення за 2011–2017 роки

